

ILMĀRS PUMPURS

CAURSPĒLĒJAMĀS CĪTARAS SPĒLE

Satura rādītājs

Par grāmatu	2
Instrumentu spēle un tradicionālā mūzika	3
Caurspēlējamā cītara	9
Pirmais pussolis. Kādu instrumentu izvēlēties un kā to sagatavot spēlei	12
Pirmais solis. Spēlējam pavadījumu. Kā instrumentu turēt un kā iegūt labu skaņu. Akordu pozīcijas, pavadījuma spēle 2/4 un 3/4	16
Otrais solis. Mācāmies spēlēt melodijas. Vingrinājumi melodijas spēlei, roku sinhronizēšanai. Šaura apjoma melodijas ar 2 akordiem	24
Trešais solis. Spēlējam vienkāršas melodijas. Sekstas apjoma melodijas ar diviem pavadījuma akordiem. Ritmiskās figūras pavadījumā	29
Ceturtais solis. Spēlējam dažādas melodijas. Melodijas ar trīs pavadījuma akordiem	33
Piektais solis. Spēlējam plašas melodijas I. Spēle apakšējā reģistrā uz akorda skaņām	36
Sestais solis. Mainām ritmus. Piemēri salikta, jaukta un mainīga taktsmēra melodiju pavadījuma spēlei	40
Septītais solis. Spēlējam plašas melodijas II. Spēle apakšējā reģistrā ar nepilnu pavadījuma akordu, noceļot kreisās rokas pirkstus	42
Astotais solis. Spēlējam meistarīgi. Spēle, mainot paralēlos (S – D) akordus	46

Par grāmatu

Šī grāmata ir domāta tautas mūzikas, folkloras un tradicionālās muzicēšanas interesentiem, kas vēlas praktiski iepazīt vienu no savdabīgākajiem latviešu tradicionālajiem instrumentiem. Tā ir veidota, lai vienkāršā, saprotamā veidā sniegtu nepieciešamās pamata zināšanas un attīstītu prasmes, kas ļaus iespējami īsā laikā sākt spēlēt melodijas, dziesmas un dančus un pilnā mērā izbaudīt to prieku un gandarījumu, ko sniedz spēlmaņa dialogs ar savu instrumentu. Grāmatā aprakstītie instrumenta spēles paņēmieni atbilst tautas muzikantu spēles veidam un ir tiešā veidā izmantojami folkloras vai tautas mūzikas ansambļa darbībā.

Lai atvieglotu mācību iespējas cilvēkiem, kas nepārvalda nošu rakstu, un grāmatas lietotāji ātrāk varētu pievērsties spēles paņēmieni praktiskai apguvei, visi uzdevumi grāmatā ir paskaidroti iespējami vienkārši un mūzikas piemēri līdzās nošu pierakstam ir doti viegli uztveramās tabulatūrās, kurās ar cipariem norādītas melodijas skaņām atbilstošās stīgas. Līdztekus tam visi vingrinājumi un mūzikas piemēri ir papildināti ar video paraugiem, kas, atverot pievienotās saites, ir skatāmi datorā vai mobilajā ierīcē.

Mācību materiāls grāmatā ir izkārtots pēc principa "solī pa solim". Izvairoties no nepieciešamības īsā laikā iegaumēt lielu daudzumu sarežģītas informācijas, jau ar pirmajās grāmatas nodaļās jeb soļos iekļautajiem spēles pamata paņēmieniem būs pietiekami, lai sāktu muzicēt. Grāmatā ir iekļautas tradicionālās latviešu dziesmu, rotaļu un deju melodijas, kas izraudzītas apgūstamo spēles paņēmieni nostiprināšanai. Katrā solī tiek apgūts un trenēts kāds spēles paņemiens, kura iemācīšanās ļaus veiksmīgi pāriet pie nākamā līmeņa, pakāpeniski paplašinot muzicēšanā lietojamo skaņu apjomu, ritmisko sarežģītību un tehniskos paņēmienus. Grāmatas lietotājs var pats izvēlēties tempu, kādā pāriet uz nākamo, sarežģītāko soli.

Šis ir viens no Tradicionālo instrumentu spēles mācību grāmatu sērijas darbiem, kas izveidots ar ES izglītības programmas Erasmus+ finansiālu atbalstu. Sērija ir veidota, sadarbojoties nevalstiskajām organizācijām "Skaņumāja" (Latvija), "Virbel" (Igaunija) un "Utenas etniskās kultūras centrs" (Lietuva)

Līdzfinansē
 Eiropas Savienības
 Erasmus+ programma

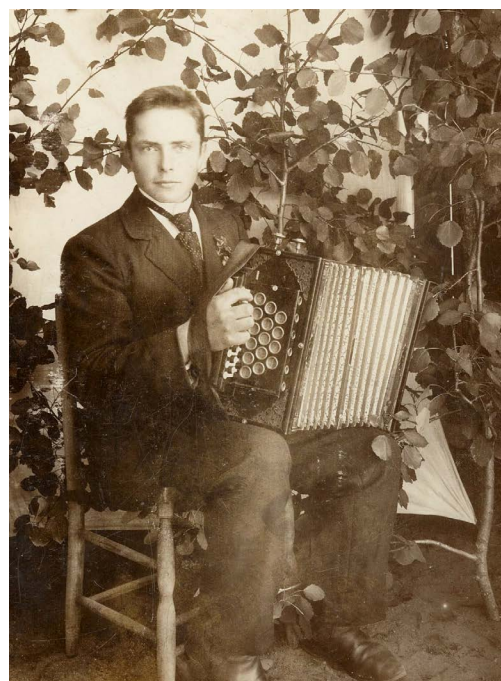
Instrumentu spēle un tradicionālā mūzika

Pat pavisā aplūkojot mūzikas kultūras daļu, kas atbilst jēdzienam “tautas mūzika” jeb “tradicionālā mūzika”, redzam, ka tā nepavisā nav viendabīga. Šis daudzslāņainais parādību kopums ir veidojies ilgākā laikā, mijiedarbojoties mainīgajiem teorētiskajiem priekšstatiem, mākslinieciskām interpretācijām, kultūrpolitikas noteiktajām prioritātēm un reālajam pagātnes mantojumam, kas allaž pastāvējis turpat līdzās.

“Bricu” mājas saime ap 1900. gadu. Foto no I. Meža kolekcijas

Neskaitot arhaiskās kokles un stabules, ko mūsu reģionā uzskata par autohtoniem, vietējas cilmes mūzikas instrumentiem, vairums tradicionālo instrumentu dažādos laikos un pa dažādiem ceļiem ir šeit ienākuši un iesakņojušies, papildinot līdz tam eksistējušo mūzikas tradīciju kopainu. Tas nav noticis nejauši un pašmērķīgi – pamazām ir mainījies arī muzicēšanas praktiskais pielietojums, mūzikas stili un repertuārs, kam jaunie instrumenti nereti izrādījušies piemērotāki. No otras puses, jaunie ienācēji ir bijis jāieklaujas senākajās tradīcijās un ierastajās muzicēšanas formās, kas noteikti iespaidoja aizgūto instrumentu spēles tehnikas un pielietojumu. Daudzās zemēs šie procesi noritēja līdzīgi, bet atsevišķās vietās ir veidojušās unikālas vietējās tradīcijas. Nozīmīgās pārmaiņas sākas jau 16.–17. gs. ar ceļojošo muzikantu atnestajām dūdām, vijolēm, cimbolēm. Pieejamās tehnoloģijas, iespēja pagatavot instrumentus pašiem, kā arī likumdošana, kas reglamentēja mūzikas instrumentu lietošanu dažādām iedzīvotāju kārtām, veicināja stīgu instrumentu izplatību starp latviešu zemniekiem. Nākamais lielais pārmaiņu vilnis muzicēšanas tradīcijas skāra 19. gs., kad pēc zemnieku brīvlaišanas nostabilizējas naudas-preču attiecības. Latviešiem kļuva pieejami ārvalstu ražojumi, ko arvien lielākā skaitā piedāvāja tirgotāji. Ap 19. gs. vidu nozīmīgu vietu ieguva jaunizgudrotais plēšu instruments – ermoņikas. Savdabīgi, ka dažādos reģionos tradīcijā iekļāvušies dažādi šī instrumenta modeļi. Vidzemē tiek spēlētas un līdz 20. gs. 40. gadiem arī izgatavotas greznās, dobji skanošās leviņa ermoņikas. Latgalē dominē trīsrindu Pēterburgas ermoņikas, bet Kurzemes spēlmaņiem tīkamāki vai vienkārši pieejamāki izrādījās divrindu Vīnes tipa instrumenti. Līdz gadsimta beigām

Ermoņikas spēlmanis. 20. gs. sāk. Foto no MadonasNMM

Caurspēljamās cītaras spēlmaņi. 20. gs. 30.–40. g.
Foto no I. Meža kolekcijas

kannel), kurā jaunie, aizgūtie instrumentu būves paņēmi un konstrukcija tika pielāgoti senajām kokles spēles tehnikām.

ermoņikām pievienojās ģitāras un mandolīnas, kā arī dažādie cītaru saimes instrumenti. Raksturīgi, ka visus mūzikas instrumentus, kas ieguva nozīmīgu vietu instrumentu spēles tradīcijās, sāka izgatavot gan vietējie amatnieki, gan paši spēlmaņi savām vajadzībām. Vietējo meistaru būvētie instrumenti dažkārt sāka atšķirties no aizgūtajiem paraugiem, piemērojot tos tradīcijas noteiktajām skaņas prasībām un pielietojumam. Starp šiem ir īpaši jāizceļ ziemeļaustrumu Latvijā un Dienvidigaunijā spēlētā caurspēljamā cītara (igauņu *rahva-*

Spēlmaņi

Attīstoties lauku un mazpilsētu vidē, instrumentu spēle vēsturiski nebija izveidojusies par pilnībā profesionālu nodarbi. Līdztekus atalgojumam, ko uz pasākumiem aicinātie spēlmaņi varēja saņemt naudā vai graudā, tie parasti nodarbojās ar kādu amatu vai bija zemnieki. Pati mūzika saglabāja vienkāršību gan melodijās, gan ansambļa muzicēšanas principos, kas savukārt ļāva muzicēšanā iesaistīties ikvienam, kam bija interese un jēlkādas muzikālas dotības. Atsevišķos gadījumos instrumentu spēlei varēja būt noteikta rituāla nozīme. Šeit ir izceļamas kāzas, kurās muzikanta klātbūtne ne tikai nodrošināja liksmību kāzu viesiem, bet saskaņā ar paražām solīja pārticīgu, saskanīgu dzīvi jaunajam pārim. Kāzu muzikantam bija labi jāpārzina kāzu rituāli un ar instrumenta spēli jāaizsāk un jāvada atsevišķas norises. Instrumenta spēle, iespēja dejot vai tikai paklausīties mūziku varēja kalpot par ieganstu neformālai kopā sanākšanai. Tā sauktās kaktu balles varēja tikt sarīkotas jebkurā vietā – labvēlīga saimnieka pagalmā, šķūnī vai brīvā dabā. Ļaudis, kam bija īpaša un vajadzīgā prasme spēlēt mūzikas instrumentus, baudīja apkārtējo uzmanību un cieņu. Veco muzikantu stāsti liecina, ka vēlēšanās mācīties muzicēt parasti tika atbalstīta arī ģimenē. Vērtīgā instrumenta iegādei pat mazāk turīgi zemnieki bija gatavi atdot nozīmīgu daļu gada ienākumu, piemēram, izaudzēto govi.

Kāzu viesi ar muzikantiem. 20. gs. 30.–40. gadi.
Foto no I. Meža kolekcijas

Mūsdienās tradicionālā instrumentu spēlmaņa funkcijas ir ievērojami mainījušās. Izzūdот pastāvīgam ikdienas pieprasījumam pēc šāda veida mūzikas, spēlmaņi demonstrē instrumentu spēli festivālos vai iesaistās tautas mūzikas un folkloras ansambļu darbībā. Dominējošā muzicēšanas forma ir skatuves priekšnesumi un skaņu ieraksti. Attiecīgi no spēlmaņa tiek sagaidīta augstāka meistarība, nekā tas varēja būt senāk, tradicionālās kultūras

ietvaros. Bieži tradicionālajai mūzikai pievēršas profesionāli izglītoti mūziķi, kas arī ievērojami maina gan tradicionālo melodiju interpretācijas, gan priekšnesuma kvalitāti, gan klausītāja priekšstatu par šo mūzikas veidu. Tomēr līdztekus šīm tendencēm gan Baltijas valstīs, gan citur Eiropā veidojas tradicionālas kultūras cienītāju kopienas, kas aizraujas ar tradicionālajām dejām un mūziku tās pirmatnējā veidā, arī apgūstot instrumentu spēli pašmācībā.

Mūzika un muzicēšana

Jēdziens "tradicionālā mūzika" 20. gs. otrajā pusē tika ieviests, lai līdzās mūzikas folkloras materiāliem – notīs pierakstītajām melodijām – raksturotu arī tautas muzikantu spēles manieri, repertuāra izvēli dažādās muzicēšanas situācijās un citu ar to saistīto informāciju. Tomēr ikdienas lietojumā ar to saprotam praktisko muzicēšanu – gan veco tautas muzikantu spēlēto mūziku, gan visdažādākās folkloras materiālu interpretācijas, gan māksliniecisku jaunradi, kas kaut kādā veidā atsaucas uz tradīciju. Neatkarīgi no tā, kā mēs šobrīd to interpretējam, ir skaidrs, ka tradicionālā mūzika ir bijusi sava laika aktuālā mūzika, kas varēja skanēt ikvienā situācijā, kad tā bija vajadzīga un pieļaujama. Savukārt no konkrētās situācijas varēja būt atkarīga repertuāra un reizēm arī instrumentu izvēle. Latviešu jaunāko laiku muzicēšanas tradīcijām kopumā nav raksturīgi stingri instrumentu izvēles nosacījumi, muzikantu grupa varēja būt visai raiba. Pilnvērtīgai muzicēšanai pietika arī ar vienu instrumentu – vijoli vai ermoņiku, bet iecienītāka, arī prestižāka bijusi ansambļa muzicēšana. Vienam vai vairākiem melodijas instrumentiem (vijole, mandolīna, ģitāra) varēja pievienoties pa vienam plēšu (ermoņika, akordeons), basa (trīsstīgu base, čells vai kontrabass) un pavadošajam daudzstīgu instrumentam (cimbole, cītara). Pūšamie instrumenti šādiem ansambļiem pievienojās reti, tāpat sitamo instrumentu loma

Muzikantu kapela 20. gs. 30.–40. g. Liezera foto. Gulbenes VMM

parasti bija nenoīmīga. Zīmīgi, ka vismaz līdz 20. gs. 30. gadiem muzikanti, lai arī spēlēja dziesmu melodijas, paši nedziedāja. Muzikanti, kas instrumenta spēli ir apguvuši tradicionālā vidē, to nedara arī mūsdienās – īsie teksta fragmentiņi, kas pierakstīti ar daudzām deju melodijām kalpo par "atslēgu", kas ļauj konkrēto melodiju nosaukt, atpazīt un atcerēties. Tāpat tautas muzikanti nesatraucas par tonalitātes izvēli – pat, ja instrumenti to atļauj mainīt, spēlmanis turpinās muzicēt visu vakaru vienā, sev parocīgākajā tonalitātē.

Repertuāra izvēlē ir vairāk tradīcijas diktētu nosacījumu. Protams, nav nozīmes, cik un kādus mūzikas gabalus spēlmanis var nospēlēt neformālā mājas ballītē, taču publiskos pasākumos no spēlmaņa tiek sagaidītas noteikta repertuāra zināšanas. Spēlmanim jāprot gan aktuālās balles dejas (valsis, fokstrots, polka u. c.), gan dejas ar noteiktu horeogrāfiju (danči), gabals balles sākuma iezīmēšanai, kā arī dāmu dejas, dejas ar partneru mainīšanu, muzikāls signāls iedzeršanai, apsveikuma melodijas un melodija, kas tradicionāli iezīmē pasākuma beigas. No laba kāzu muzikanta tiek sagaidīts, ka viņš katru svinību norisi akcentē ar atbilstošu mūziku – ar maršu viesu sagaidīšanu, ar atbilstošām dziesmām – saimnieču godināšanu, nelūgto viesu čigānu ierašanos, jaunā pāra guldināšanu, modināšanu un citas darbības.

Mūsdienās, kad tautas jeb tradicionālās mūzikas galvenā funkcija ir priekšnesums, tās skanējumam un formai tiek pievērsta papildu uzmanība un tā tiek atbilstoši estetizēta. Tautas mūzikas grupas veido aranžējumus, kas izpildījumu tuvina mūsdienu populārās mūzikas standartiem. Dominējošā mūzikas forma ir dziedama dziesma, pavadījumos bieži izmantotas romantiska stila harmonijas ar minora akordiem, modulācijām u. c., pieauguši spēles tempi. Instrumentu sastāvos ievērojama loma atvēlēta bungām un citiem sitaminstrumentiem. Tradicionālie spēles rīki nereti tiek aizstāti ar vieglāk pieejamiem popa un akadēmiskās mūzikas instrumentiem, kas attiecīgi iespaido ansambļu skanējumu un muzicēšanas stilu.

Instrumentu meistari

Viena no nozīmīgākajām problēmām tradicionālo instrumentu spēles atjaunošanā un plašākā izmantošanā ir pašu mūzikas instrumentu pieejamība. Tradīcijas aktīvas funkcionēšanas laikā pieprasījumu nodrošināja gan importētie un vietējās darbnīcās rūpnieciski gatavotie, gan pašu spēlmaņu savām vajadzībām darinātie mūzikas rīki. Atsevišķu instrumentu modeļu izgatavošanu pilnībā pārņēma

Rūdolfs Pakalns savā darbnīcā Ziemeros, 1987. U. Niedres foto

vietējie amatnieki, turpinot attīstīt un uzlabot aizgūto instrumentu konstrukciju un dizainu. Šādi ir izveidojušies tikai vietējām tradīcijām raksturīgi unikāli instrumenti – jau minētās caurspēlējamās cītaras, lielās dūru cītaras ar vāku, kā arī Vidzemes leviņa ermoņikas. Spēlmaņi un kolekcionāri joprojām lepojas ar slavenāko mūzikas meistarū – Voldemāra Saulīša, Augusta leviņa, Pandera, Kārļa Vintera – darinājumiem. Vietējie amatnieki varēja turpināt izgatavot instrumentus, kuri dažādu iemeslu dēļ izzuda no tirgus. Starp šiem noteikti ir jāpiemin Latgales spēles

tradīcijām raksturīgā Pēterburgas trīsrindu ermoņika. Tomēr, sarūkot pieprasījumam pēc senajiem instrumentiem, to izgatavošanas prasmes netika mērķtiecīgi apzinātas un nodotas tālāk. Personas, kas mūsdienās pievēršas instrumentu būvei, ir spiestas to izgatavošanas noslēpumus apgūt pētījumu un eksperimentu rezultātā. No otras puses, instrumentu izgatavošanā ir iespējams izmantot jaunus tehnoloģiskos risinājumus, kas ļauj gan uzlabot to kvalitāti, gan samazināt izgatavošanas izmaksas.

Repertuāra avoti

Ideālais ceļš, lai apgūtu tradicionālo spēlmaņu repertuāru, spēles tehnikas un manieri, protams, būtu darbošanās tiešā kontaktā ar tradīcijas nesējiem, instrumentu spēles vecmeistariem. Tomēr vairumam mūsdienu interesentu šādam darbam nebūs ne iespēju, ne laika, ne nepieciešamo zināšanu, tāpēc zinošs skolotājs vai pašmācība būs daudz labāks veids, kā mācīties (un šī grāmata te varētu būt noderīgs palīgs). Savukārt mūzikas repertuāra papildināšanai ir derīgi iepazīt nozīmīgākas tautas mūzikas kolekcijas un publikācijas. Pirmais nozīmīgākais folkloras krājējs, kas jau 19. gs. beigās līdzās tautasdziesmām pievērsās instrumentu mūzikai, bija komponists un kultūras darbinieks Jurjānu

Andrejs. Viņa izdotās "Latvju tautas muzikas materiālu" (1894–1926) burtnīcas, īpaši Nr. 4 un 5, sniedz ieskatu tā laika muzikanta repertuārā. 20. gs. 20.–30. gados šo darbu aktīvi turpina komponists Emīlis Melngailis, kura vākums līdz ar tautas dziesmu melodijām ir publicēts "Latviešu muzikas folkloras materiālu" (1951–1953) trīs sējumos, bet atsevišķi apkopots grāmatā "Latviešu dancis" (1949). Citu

Jurjānu Andreja rokraksts Latviešu folkloras krātuvē.
Publicēts www.garamantas.lv

folkloras vācēju, kas darbojās pašu intereses vadīti vai 1924. gadā izveidotās folkloras krātuves uzdevumā, pierakstītie instrumentu spēles paraugi nav piedzīvojuši atsevišķus izdevumus. Folkloras deju melodijas, kas ir nozīmīga mūsdienu tautas mūzikas spēlmaņu repertuāra daļa, ir meklējamas dažādos deju krājumos – J. Rinka un J. Ošs "Latvju tautas deja" I–IV (1934–1936), J. Stumbris "Dejosim latviski" I–II (1939–1940), H. Sūna "Latviešu rotaļas un rotaļdejas" (1966), E. Spīčs "Mārtiņa deju burtnīca" I–III (1999–2000) u. c. Pro-

tams, visas iepriekš minētās publikācijas nesniedz priekšstatu par individuālo spēles manieri, saspēli ansambli, variēšanu un improvizēšanu. Šīs tradicionālajai spēlei būtiskās lietas precīzi fiksēt ir iespējams tikai audio ierakstos, kas attiecībā uz instrumentu spēli Latvijā ir sākti visai vēlu. Pirmie, kas jau 50. gados sāka veidot šādus ierakstus, bija Latviešu folkloras krātuve, vēlāk arī Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs, bet līdz ar folkloras kustības uzplaukumu 80. gados instrumentu spēlmaņu dokumentēšanai pievērsās daudzi individuāli interesenti. Starp šiem īpaši izceļama ir Māra Jansona un Sniedzes Grīnbergas veidotā apjomīgā Tautas mūzikas centra kolekcija. Līdztekus folkloras vācēju pierakstītajiem materiāliem, šajos ierakstos ir saglabāti visi tradicionālo spēlmaņu repertuāra slāņi – danči, ziņģes, 20. gs. vidus modes dejas un populāras latviešu autoru un ārzemju dziesmu melodijas. Šobrīd Latvijā tiek veikta daudzu audio un video arhīvu apzināšana un digitalizācija. Liela daļa šo materiālu ir publiski pieejama Latviešu folkloras krātuves veidotajā lapā <http://garamantas.lv/> un Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas tradicionālās mūzikas digitālajā arhīvā <http://jvmla.tradarhivs.lv>.

Tautas mūzika mūsdienu kultūrvidē

Vēlme kultūras dzīves norises papildināt ar tautas mūziku un instrumentu spēli, protams, ir bijusi jau senāk. Jau 20. gs. 20. gados veidojās pirmie koklētāju ansambļi, kuru repertuārā bija tautas dziesmu un melodiju apdares. Pēc Otrā pasaules kara šis darbs tika turpināts, veidojot nacionālo tautas instrumentu paraugorķestri (1946). Orķestra veidošanai sākotnēji izraudzītie arhaiskie instrumenti izrādījās šai vajadzībai grūti pielāgojami un visai drīz tika nomainīti pret standarta orķestra instrumentiem. Daudz veiksmīgāka izrādījās Latvijas radio lauku kapelas darbība (1959–1985), kuras iespaidā daudzviet veidojās koncertējoši tautas mūzikas ansambļi. Tomēr šī mūzika allaž tika būvēta pēc akadēmiskiem principiem, aranžējumu veidošanai izmantojot folkloras materiālus, bet neinteresējoties par dzīvajā mantojumā saglabātajiem instrumentiem, repertuāru un spēles paņēmieniem. Kā protests padomju laika samākslotajam stilam 20. gs. 70. gados radās folkloras kustība, kas deklarēja atgriešanos pie nearanžēta, tradīcijā balstīta izpildījuma. Folkloristu vēlme darboties ar iespējami seniem repertuāra slāņiem iespaidoja arī attieksmi pret instrumentu spēli. Šajā laikā tika veikts milzu

darbs, lai atjaunotu praktiski izzudušās koklēšanas, dūdu, stabuļu spēles un izgatavošanas prasmes, radītas pilnībā zudušu instrumentu – ģīģu vai celma bungu rekonstrukcijas. Tomēr iespēja pārņemt dzīvajā tradīcijā vēl labi saglabājušos cītaru, ermoņiku, cimboļu, vijoļu spēli praktiski netika izmantota.

Mūsdienās, līdz ar apziņu, ka arī jaunāku slāņu tradicionālās kultūras formas ir nozīmīga kultūras identitātes daļa, kas var tikt neatgriezeniski zaudēta, pieaug sabiedrības vēlme to apzināt un saglabāt. Sīkāk neiedziļinoties iemeslos, starp kuriem var minēt gan reakciju uz vienveidīgās globālās masu kultūras spiedienu, gan konvencijas par nemateriālā kultūras mantojuma aizsardzību un kultūras izpausmju daudzveidības veicināšanu, varam novērot, ka pieaug ļaužu skaits, kas iesaistās ar tradicionālo mūziku saistītās aktivitātēs. Jau gadus 10 dažādās Latvijas vietās tiek rīkoti tautas muzikantu svētki, kas pulcē arvien kuplāku skaitu tautas mūzikas spēlmaņu-vecmeistaru. Dzīvā muzicēšana ar atbilstoša repertuāra pārzināšanu ir obligāta tradicionālo deju – danču – pasākumu sastāvdaļa. Muzikanti piedalās gan danču klubu regulārajās sanāksmās, gan festivālos un gadskārtu svētkos, arvien biežāk izvēloties spēlēt atbilstošus tradicionālos instrumentus. Pēdējos gados Latvijā ir realizēti vairāki projekti tradicionālo instrumentu izgatavošanai un instrumentu meistarību sagatavošanai, kas ievērojami palielinājusi to atpazīstamību un cilvēku vēlmi mācīties tos spēlēt. Biedrības “Skaņumāja” rīkoto tradicionālo instrumentu spēles kursu iespējas ik gadu izmanto vairāki desmiti pieaugušo bez instrumentu spēles priekšzināšanām. Bērniem un jauniešiem apgūt instrumentu spēli piedāvā ārpusklases interešu izglītības un vasaras nometņu rīkotāji. Pieaug mūzikas skolu interese par iespējām iekļaut tradicionālos instrumentus profesionālās ievirzes izglītības programmās, veidot tradicionālo instrumentu spēles nodaļas. Tradicionālos instrumentus – ermoņikas, cītaras, mandolīnas – arvien biežāk izvēlas tautas mūzikas un folkloras grupas, kas līdz šim bija mierā ar profesionālajiem mūzikas instrumentiem vai darbojās ar rekonstruētajiem arhaiskajiem instrumentiem.

Tautas instrumentu spēles kursu dalībnieki. Skrīveri, 2016. O. Patjanko foto

Caurspēlējamā cītara

Sabiedrības dzīvesveida un ar to saistītās mūzikas kultūras izmaiņas jau kopš 19. gadsimta pirmās puses iespaidoja gan seno Baltijas kokles veida instrumentu spēli, gan konstrukciju. Līdzās senākiem instrumentu paraugiem tika veidoti instrumenti ar lielāku stīgu skaitu, parādījās jauni konstrukcijas elementi: dzelzs tapas, stīgu balstiņi, no dēļiem līmēts korpuss. Šīs detaļas tika aizgūtas no citu tautu instrumentiem (domājams, cimboles vai arī arfeneta). Īpaši spēcīgi daudzstīgu instrumentu izgatavošanu un spēli iespaidoja Alpu reģiona vācvalodīgajās zemēs izveidotie dažādie bezgrifa cītaru modeļi, kas kopš 19. gadsimta 80.–90. gadiem parādījās tirdzniecībā arī Baltijas zemēs. Šie

Caurspēlējamā cītara. Vidzeme

instrumenti (akordu cītara, pogu un dūru cītaras – *Accordzither*, *Autoharp*, *Harpelikezither*) veiksmīgi iekļāvās vietējās muzicēšanas tradīcijās, it īpaši kapelu muzicēšanā, kā arī kļuva par paraugu jauniem, vietējām spēles tradīcijām piemērotiem instrumentiem. Līdz 20. gadsimta sākumam visai lielās teritorijās Igaunijā, Ziemeļvidzemē un ziemeļu un centrālajā Latgalē ļoti strauji un praktiski vienlaicīgi parādījās jauns unikāls

mūzikas instruments, kurā senākie kokļu spēles principi tika apvienoti ar jaunu, atšķirīgu instrumenta konstrukciju un daļēji arī ar jaunām lietojuma funkcijām. Atšķirībā no arhaiskajām koklēm jauniem instrumentiem stīgas bija izvietotas nevis vēdekļveidā, bet paralēli, turklāt nereti tika izmantotas divkārsas un trīskārsas oktāvās skaņotas stīgas. Metāla skaņojamās tapas stiprinātas instrumenta labajā pusē, atgādinot vācu akordcītaras konstrukciju. Instrumenta forma visā izplatības areālā bija līdzīga, tomēr starp reģioniem vērojamas atšķirības stīgu skaņojumā un spēles veidā.

Igaunijā jaunais instruments pārņēma seno *kannel* vai Ziemeļigauņijā arī *simbel* nosaukumu. Līdz 20. gs. sākumam izgatavotajiem instrumentiem bija tikai dažas basa stīgas, un bija zināmas vairākas šādi instrumenta uzbūvei atbilstošas spēles tehnikas. Viena bija tuvāka arhaiskajam kokles spēles veidam, ar kreisās rokas pirkstiem apkļusinot pavadījuma akordam nevajadzīgās stīgas un basus, bet ar labo roku ieskandinot melodijas skaņas un atbilstošos akordus. Citā variantā, kas izplatīts

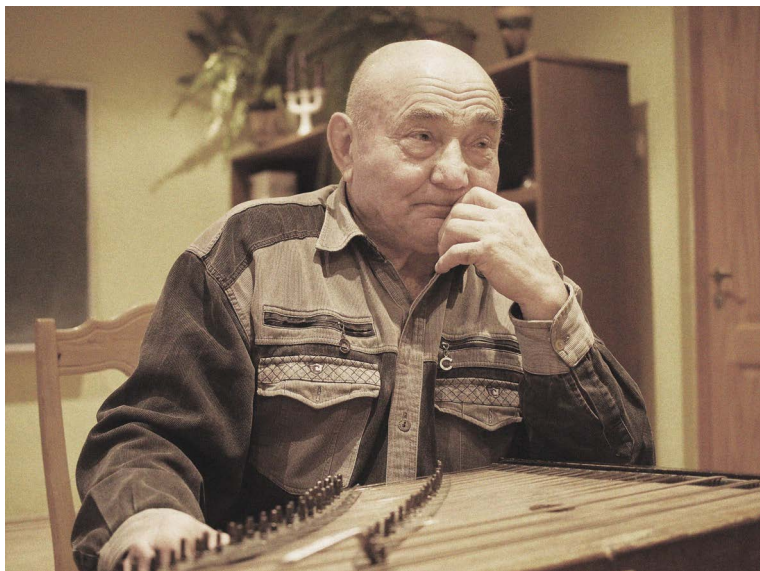
**Svinības ar muzikantiem. Vidū meitene ar cītaru.
Foto no I. Meža kolekcijas**

Dienvidigaunijā, ar kreisās rokas pirkstiem tika spēlēti akordi, pārmaiņus skandinot basus un vajadzīgās akorda skaņas, bet ar labo roku – melodija, parasti divbalsīgi, tercās. Abas šīs spēles tehnikas bijušas pazīstamas arī Latvijā, galvenokārt Igaunijas pierobežā, un paši muzikanti ir norādījuši, ka tās apgūtas no igauņu kanneles spēlmaņiem. 20. gs. 20. gados Igaunijā izplatījās instrumenti *duurid kannel* ar trim vai vairāk gatavu akordu grupām basa stīgu vietā. Šāda konstrukcija ievērojami atviegloja pavadījuma spēli. Kopš 50. gadiem šādus instrumentus – tautiskās kokles (*rahvakannel*) – sāka izgatavot Tallinas klavieru fabrikā, un šobrīd tas ir populārākais instrumenta modelis visā Igaunijā.

Latvijā jaunie instrumenti pieņēma gan kokles, gan cītaras nosaukumu (arī pusdūru vai caurspēlējāmā cītara/kokle). Mūsdienās Ziemeļlatgales vecie spēlmaņi, kas saglabājuši šī instrumenta spēles prasmes, dēvē to vienkārši par kokli, šādi pārnesot uz instrumentu arī daļu ar arhaisko kokles spēli saistītās semantikas – “mūsu tēvu tēvu instruments”.

Mūsdienu kultūrvīdē tomēr būtu labāk lietot tautas terminoloģijā aizgūto nosaukumu caurspēlējāmā cītara, kas norāda uz saistību ar cītaru saimes instrumentiem, kā arī raksturo instrumenta spēles veidu. Vairumam Latvijā spēlēto instrumenta modeļu ir trīs funkcionālajām harmonijām atbilstoši skaņotas basa stīgu grupas, bet visai bieži ir sastopami instrumenti ar gatavos akordos skaņotu stīgu grupām, līdzīgi kā jaunākajām igauņu tautas kannelēm. Šīs atšķirības gan neiespaido spēles tehniku. Labā roka pārmaiņus ieskandina basus un akordus, ko veido, ar kreisās rokas četriem pirkstiem aplūsinot liekās stīgas, kamēr ar kreisās rokas īkšķi vienlaicīgi tiek spēlēta melodija. Igaunijā šāda spēle ar īkšķi bija zināma nelielā teritorijā gar Peipusa ezeru. Muzicējot mājās, savam priekam, stīgas varēja ieskandināt ar pirkstiem, bet publiskos pasākumos, arī spēlējot ansambļi, tika lietots īpašs metāla gredzens melodijas spēlei un koka skaidiņa – mediators – pavadījumam. Mūsdienu spēlmaņiem pieejamāki ir ģitārām paredzētie plastmasas mediatori.

Kaut gan jaunais instruments reģiona mūzikas kultūrā ir ienācis salīdzinoši nesen, precīza tā izcelsme un izplatīšanās ceļi nav zināmi. Šobrīd senākā zināmā caurspēlējāmā cītara Latvijā ir datēta ar 1890. gadu, un ir skaidrs, ka jau 19./20. gadsimta mijā bija nostabilizējusies raksturīgā cītaras īkšķa spēles tehnika un atbilstošā instrumenta konstrukcija. Plašākas ziņas – liecības un fotoattēli – par cītaru spēli un būvi ir saglabājušās no 20. gadsimta 20.–30. gadiem, kad šī instrumenta spēle bijusi visai populāra, taču jau kopš 40. gadiem vērojams pakāpenisks tradīcijas apsūkums. Tomēr atsevišķās vietās, īpaši Ziemeļlatgalē, Balvu un Viļakas novados, cītaras tika aktīvi spēlētas vēl 70. gados, kad sākās tautas kultūras pētnieku interese par līdz tam neievēroto instrumentu. Tika veiktas pirmās nedaudzās video dokumentācijas un skaņu ieraksti (M. Boiko, I. Žune, M. Jansons). Plašāki apraksti par

Jānis Uzklīņis. Žiguri, 2015. O. Patjanko foto

instrumenta spēlmaņiem un meistariem Vidzemē ir apkopoti Latvijas Etnogrāfiskā Brīvdabas muzeja izdevumā “Cītaras un meistari” (Ī. Priedīte, 1993). Neraugoties uz to, instruments tajā laikā neguva tautas mūzikas praktiķu un augošās folkloras kustības dalībnieku uzmanību un tikai 21. gs. sākumā spēles tehnika tika precīzi aprakstīta un dokumentēta ar mērķi to mācīties un saglabāt.

Šobrīd meistarklases un tradicionālo instrumentu spēles kursi ir ievērojami veicinājuši interesi

par cītaras spēli, un vairāki meistari ir apguvuši instrumenta izgatavošanu. Kā īpaša un aizsargājama vērtība caurspēlējamās cītaras spēles prasme 2018. gadā ir iekļauta Nacionālajā nemateriālā kultūras mantojuma elementu sarakstā.

Caurspēlējamā cītara ir tikusi spēlēta gan mājas muzicēšanā, gan kā solo un pavadījuma instruments muzikantu kapelā kopā ar ermoņikām, vijoli un citiem tradicionālajiem 20. gadsimta pirmās puses stīgu kapelas instrumentiem. Raksturīgi, ka caurspēlējamo cītaru, līdzīgi kā citus jaunus, 19. gs. beigās sadzīvē ienākošos instrumentus, arvien biežāk spēlēja arī sievietes, tomēr tas vairāk bija saistīts ar garīgajām dziesmām un mājas muzicēšanu. Spēlēšana krogos, kāzās un citos publiskos pasākumos joprojām palika vīriešu pārzinā. Caurspēlējamās cītaras repertuārs ir attiecīgā laika sadzīves mūzika – deju mūzika, populāro un senāku dziesmu – ziņģu melodijas, tautasdziesmas. Vecākās paaudzes spēlmaņi, kas saglabājuši spēles prasmes līdz mūsdienām, parasti turpina spēlēt savu jaunības laiku repertuāru. Tie, kas iesaistījušies folkloras un etnogrāfisko ansambļu darbībā, biežāk spēlē ansambļa repertuārā iekļautās tautas dziesmas, bet spēlmaņi, kas apguvuši caurspēlējamās cītaras spēli mūsdienās, izvēlas folkloras deju – danču melodijas, kā arī meklē skaņu ierakstos un notīs fiksēto veco muzikantu repertuāru.

Tautas instrumentu spēles kursu dalībnieki. Skrīveri, 2015

Pirmais pussolis.

Kādu instrumentu izvēlēties un kā to sagatavot spēlei.

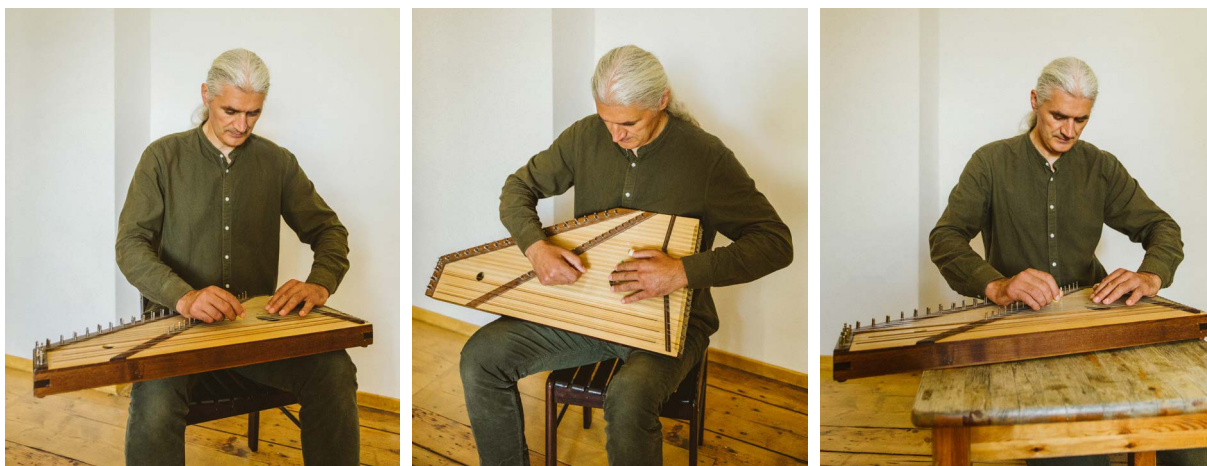
Jebkuru mūzikas instrumentu var atrast, iegādāties lietotu vai arī nopirkt vai pasūtīt meistaram izgatavot jaunu. Tomēr caurspēljamās cītaras gadījumā jebkura no šīm iespējām nav vienkārša un prasīs no spēlēt gribētāja zināmu piepūli. Caurspēljamās cītaras spēle, kā jau minēts, no aktīvās muzicēšanas tradīcijas sāka izzust jau 20. gs. vidū, un vecie instrumenti, kas vēl ir atrodam, visticamāk, nebūs izmantojami bez lielāka vai mazāka remonta. Parasti šādiem instrumentiem ir jāpapildina vai pilnībā jāmaina stīgas, tāpat problēmas var sagādāt tapas, kuras vairs netur skaņojumu. Var izrādīties, ka ir jāmaina vecā instrumenta basa stīgu izvietojums un skaņojums, lai tas atbilstu šajā grāmatā aprakstītajam spēles veidam (un, kā redzams no vecajiem instrumentiem, šādas pārbūves ir tikušas veiktas arī senāk). Vislabāk, ja uzticēsiet instrumentu zinošam speciālistam, tomēr, ja ir pietiekamas amatnieka prasmes, remontu var veikt arī paša spēkiem. Caurspēljamās cītaras konstrukcijai ir vēl kāda īpatnība, kas jānovērtē pašam spēlēt gribētājam. Atstatumiem starp instrumenta stīgām ir jābūt pieskaņotiem spēlmaņa rokai, plaukstas izmēram. Ja instruments bijis izgatavots platai zemnieka plaukstai, atstatums starp stīgām var izrādīties pārāk liels, lai varētu ērti aizsniegt augšējās stīgas un spēlēt plašāka apjoma melodijas. No tā var izvairīties, ja izgatavo vai pasūta meistaram instrumentu, kas pieskaņots spēlmaņa rokas izmēriem.

Spēlējot instruments tiek turēts ar īsāko malu, melodijas stīgām pret spēlētāju. Parocīgam instrumentam, saliekot kreisās rokas pirkstus uz katras otrās melodijas stīgas, kā redzams 1. attēlā (tas atbilst pavadījuma galvenajam – tonikas akordam), ar īkšķi vajadzētu spēt aizsniegt vismaz 17. stīgu – skaņu rindas galvenās oktāvas augšējo skaņu.

Caurspēljamā cītaru spēlējot var turēt dažādos veidos. Visvienkāršāk ir turēt to klēpī, tomēr šādā veidā daļēji tiek slāpēta skaņa, ko dod instrumenta apakšējais vāks (deka). Ir iespējams instrumentu klēpī turēt ieslīpi, augšējo malu atspiežot pret krūtīm, kā to darījuši spēlmaņi Latgalē, tomēr

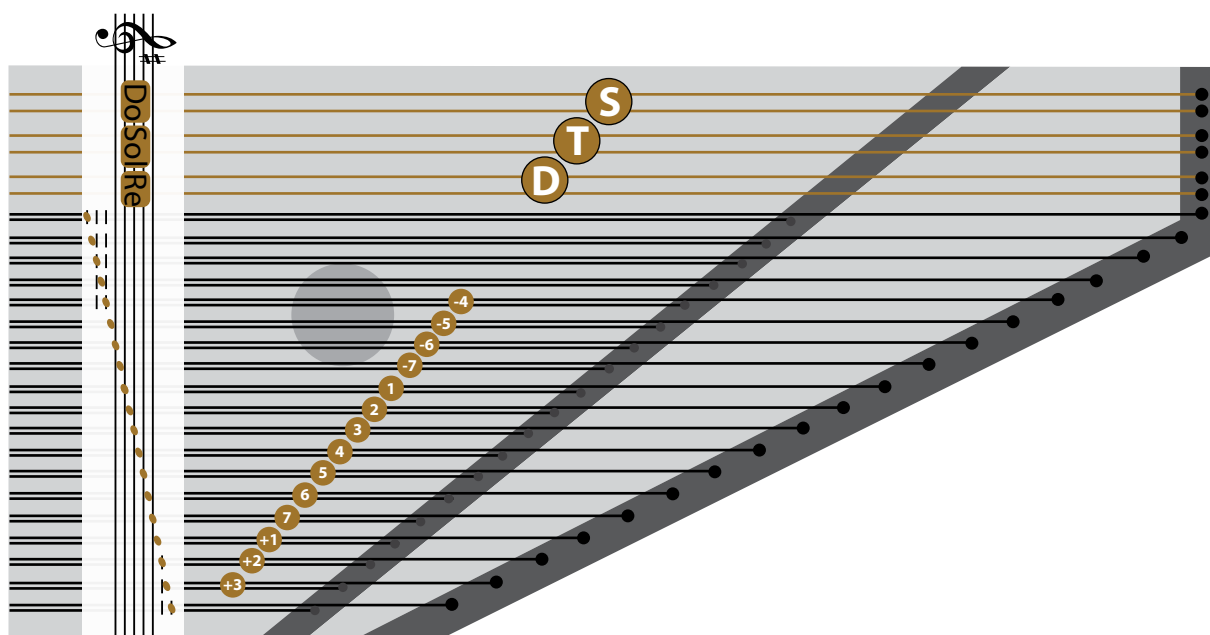
1. att. Rokas stāvoklis uz cītaras – apjoms, ko var aizsniegt ar īkšķi

2. att. Kā turēt instrumentu

iesācējam šis paņēmiens nešķitīs parocīgs. Visērtāk ir spēlēt, to stabili novietojot priekšā uz galda, kas nav pārāk augsts, lai spēlējot rokas nav jātur pārlietu augstu.

Tradicionāli Ziemeļvidzemē un Latgalē spēlētajām caurspēljamajām cītarām ir atsevišķas akordu jeb basu stīgas un melodijas stīgas. Basu stīgas atrodas instrumenta platākajā malā, prom no spēlētāja. Tās atbilst cītaras tonalitātes tonikai (vidējā grupa), dominantei (malējā grupa spēlmaņa pusē) un subdominantei (malējā grupa instrumenta malā, prom no spēlmaņa). Atkarībā no konstrukcijas tās var būt akordu pamatskaņas – dubultotas vai oktāvās skaņotas stīgas – bet var būt arī basi ar pilnu akorda trīsskani. Daļa veco spēlmaņu atzīst, ka skaņa ar trīsskani basos ir maigāka vai bagātāka, tomēr “Skaņumājas” darbnīcā parasti izvēlamies pirmo skaņojuma variantu ar oktāvās skaņotiem basiem.

3. att. Cītaras skaņojuma shēma

Tas ļauj precīzāk nošķirt basu un akordu, veidojot pavadījuma ritmu, un mainīt basa skaņas neatkarīgi no spēlētā akorda. Melodijas stīgas, kas parasti ir 19, veido mažora gammu, kas sākas ar septīto pakāpi. Parasti melodijas stīgas ir trīskāršas, no kurām divas garākās ir skaņotas unisonā, bet īsākā – oktāvu augstāk. Retāk ir sastopami instrumenti ar divkāršām vai četrkāršām stīgām. Skaņošanas principi un spēles tehnika šiem instrumentiem ir tādi paši.

Tonalitāte, kādā skaņots instruments, ir atkarīga no instrumenta izmēriem un stīgu resnuma (kalibra). Katram instrumentam ir sava, atbilstošākā tonalitāte. To ir iespējams mainīt, pārskaņojot līdz pusotram tonim augstāk vai zemāk, tomēr, lai praktiski veiktu šādu pārskaņošanu, var nākties nomainīt daļu stīgu. Šajā grāmatā attēlos, nošu un skaņas piemēros ir izmantots Sol (G) mažors, kas ir optimāls skaņojums vidēja izmēra instrumentam (kādi visbiežāk arī ir saglabājušies). Turklāt Sol mažorā skaņotu cītaru būs ērti spēlēt kopā ar vijoli, mandolīnu vai citu stīgu instrumentu. Tomēr, ja izgatavo jaunu instrumentu, vari izvēlēties arī jebkuru citu tonalitāti.

Lai iespējami atvieglotu spēles apguvi tiem, kuri nav mācījušies mūziku un nošu pierakstu, visi piemēri šajā grāmatā ir attēloti viegli uztveramās tabulatūrās (4. att). Pavadījuma akordi un basi ir norādīti ar burtiem T (tonika), D (dominante), S (subdominante) – šos trīs apzīmējumus vajadzētu iegaumēt. Burtu apzīmējumu zināšana palīdzēs vieglāk saprasties ar citiem muzikantiem, ar kuriem kopā var gadīties muzicēt. Vecākās paaudzes muzikanti pavadījuma akordus dažkārt mēdz norādīt ar skaitļiem – pirmais (tonikas), otrais (dominantes), trešais (subdominantes) akords, tomēr šāds pieraksts grāmatā radītu nevajadzīgu jucekli. Tabulatūrās ar cipariem, kas atbilst mažora skaņu pakāpēm, tiek apzīmētas melodijas skaņas. Pamata oktāva, kurā visbiežāk tiek spēlētas melodijas – ar skaitļiem no 1 līdz 7. Oktāvu zemākās skaņas

melodijas skaņas apzīmējošie cipari

akordus apzīmējošie burti

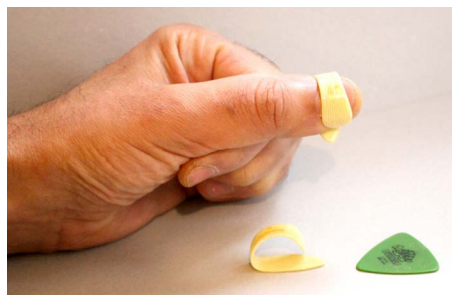
pavadījuma ritma apzīmējumi, bass un akordi

melodijas nošu pieraksts

4. att. Grāmatā lietotās tabulatūras piemērs

(melodijas stīgu daļā, kur tiek veidoti pavadījuma akordi), pakāpes ir norādītas ar “-” zīmi, bet nedaudzās skaņas augšējā oktāvā ar “+” zīmi pie pakāpi apzīmējošā cipara. Šāda apzīmējumu sistēma ļaus vienlīdz brīvi spēlēt jebkuru caurspēlējamo cītaru neatkarīgi no skaņojuma. Nošu pratējiem savukārt nesagādās grūtības ātri iemācīties pakāpju atrašanās vietas uz instrumenta un izmantot nošu pierakstu un tonalitātei atbilstošos akordu apzīmējumus (mūsu gadījumā G, D un C). Lai atvieglotu orientēšanos spēles laikā, uz korpusa zem melodijas stīgām, kas atbilst tonalitātes 1., 3., 5. un +1. pakāpei, ieteicams pielīmēt atbilstošas zīmītes (grāmatai pievienotajos video piemēros izmantotajiem instrumentiem, vienam ir uzlīmes tikai zem 1. un 5. pakāpes, bet otram ar krāsainām uzlīmītēm ir atzīmētas visas stīgas).

Lai gan visus apgūstamos spēles paņēmienus var izspēlēt ar pirkstiem, neieradušam spēlētājam īkšķis, ar kuru spēlē melodiju, drīz kļūs jutīgs un spēlēšana būs jāmet pie malas. Tādēļ savlaicīgi ir jāapgādājas ar piemērotu mediatoru jeb cītaras gredzenu. Turklāt spēle ar mediatoru ir daudz, daudz skaļāka. Vecākās paaudzes spēlmaņi mediatorus taisīja no pulksteņu atsperēm vai citas piemērotas metāla sloksnes. Mūsdienās var izmantot plastmasas īkšķa mediatoru, ko lieto ģitāras spēlei un kas ir nopērkams mūzikas instrumentu veikalos. Tas ir jāpiemeklē, lai nebūtu pārāk ciešs, tomēr spēles laikā turētos pietiekami stingri. Pierašana pie mediatora prasīs kādu laiku (līdzīgi jaunām kurpēm, kas jāievalkā). Līdzko rodas nepatīkama sajūta, mediatoru vajag noņemt un īkšķa galu pamasēt un atpūtināt. Basu un akordu ieskandināšanai, kam vecie spēlmaņi izmantoja koka skaidiņu, var lietot parasto, plakano ģitāras mediatoru. Vēlams cietu, lai skaņa izdodas spēcīgāka.

5.attēls. Mediatori

Interesentam, kas gribēs mācīties spēlēt patstāvīgi, izmantojot tikai grāmatu, sākotnēji varētu sagādāt grūtības instrumenta skaņošana. Vismaz pirmajās reizēs tomēr nebūtu slikti nodrošināties ar kāda pieredzējuša muzikanta atbalstu. Tomēr, izmantojot elektronisku palīgierīci – hromatisko skaņotāju vai atbilstošu viedtālruna aplikāciju, skaņošanas prasmi ir iespējams apgūt samērā ātri.

Nošu zināšanas apgūt tomēr ir ieteicams, jo tas spēlmanim ievērojami paplašina dažādu mūzikas materiālu pieejamību, kā arī sadarbības iespējas ar citiem mūziķiem.

Pirmais solis. Spēlējam pavadījumu.

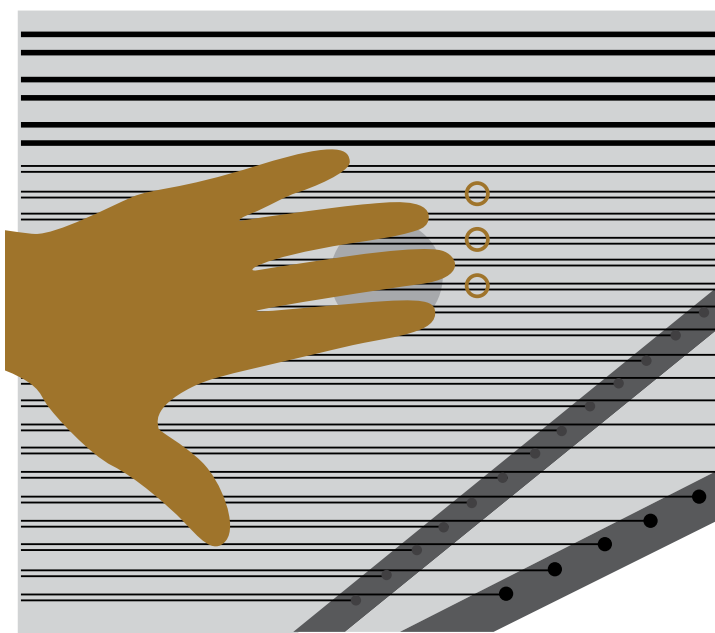
*Kā instrumentu turēt un kā iegūt labu skaņu.
Akordu pozīcijas, pavadījuma spēle 2/4 un 3/4.*

Kā jau minēju iepriekšējā nodaļā, caurspēlējamo cītaru spēlē novietotu priekšā, ar īsāko malu pret spēlmani. Instrumentu var turēt klēpī – tas ļauj muzicēt ikvienā vietā un situācijā, kur iespējams apsēsties. Tomēr iesācējam ieteicamāk ir novietot instrumentu priekšā uz galda. Papildus ērtam, stabilam novietojumam, koka galda virsma kalpo kā rezonators, kas pastiprina instrumenta skaņu.

Cītaras spēli sāk mācīties ar pavadījuma akordu spēlēšanu. Tas ir vienkāršākais un visātrāk apgūstamais spēles elements, kuru iemācoties jau ir iespējams ar cītaru piespēlēt pavadījumu dziedāšanai vai muzicēt ansambli kopā ar ermoņikām, vijoli vai citu melodijas instrumentu.

1.1. attēlā ir parādīta tonikas (T, Sol mažora trīsskaņa) akorda pirkstu pozīcijas. Kreisās rokas četri pirksti ir viegli ieliekti un novietoti uz stīgām tā, lai pirkstu spilventiņi cieši nosedz visas trīs vienādi skaņotās stīgas.

Plaukstas pamats atrodas virs instrumenta kreisās malas tā, lai akordu veidojošie pirksti darbotos netālu no stīgu balstiņa. Ar labo roku ieskandini izveidoto akordu, pārvelkot visām trijām stīgām, kas atrodas starp kreisās rokas pirkstiem. Pārliecinies, vai akorda skaņa ir tīra, bez liekām skaņām. Tādas var rasties, ja kreisā plauksta virs stīgām nestāv taisni un apslāpētās stīgas nav pietiekami labi piespiestas. Ritmiski pastrinkšķini tonikas akordu, kustinot labo roku (rādītājpirkstu vai mediatoru, kas satverts starp rādītājpirkstu un īkšķi) uz sevi un prom no sevis. Kad esi apmierināts ar akorda skaņu, pamēģini spēlēt akordu ar atbilstošo basu. Pārmaiņus ieskandini vidējo basu (basa stīgu grupu) ar kustību uz sevi un akordu ar kustību prom no sevis.

1.1. att. Tonika (T)

Spēlē pavadījuma akordu polkas (2/4) un valša (3/4) ritmā, kā parādīts shēmā nošu piemērā. Raugies, lai labā roka neaizķer citus blakus esošos basus un skaņas, kas neietilpst akordā.

1.1. piemērs

A) $\frac{2}{4}$ viens un div' un viens un div' un *utt.*

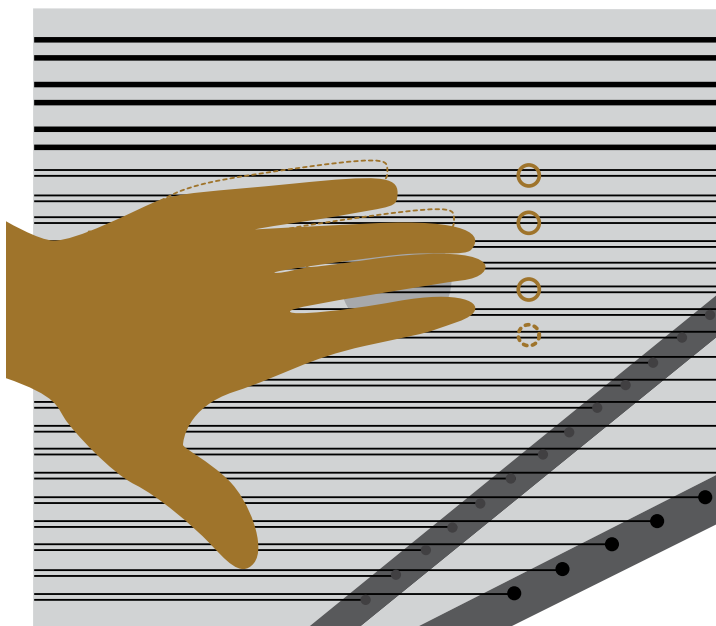
QR 1.1
<https://youtu.be/6e703bFY5lg>

B) $\frac{6}{8}$ viens div' trīs viens div' trīs viens div' trīs viens div' trīs *utt.*

Ja līdz šim tev nav bijusi nekāda saskare ar mūzikas pie-rakstu un instrumentu spēli, ritma saprašanai var palīdzēt skaitīšana līdzī, kā rakstīts virs pavadījuma shēmas. Lielais burts shēmas malā norāda spēlējamo akordu (T, D, S). Nošu shematiskais attēls – basu (atsevišķā notis) un akordu (trīs notis stabiņā) maiņu. Akordi uz nošu līnijām šajā piemērā ir attēloti oktāvu augstāk, nekā tos spēlē.

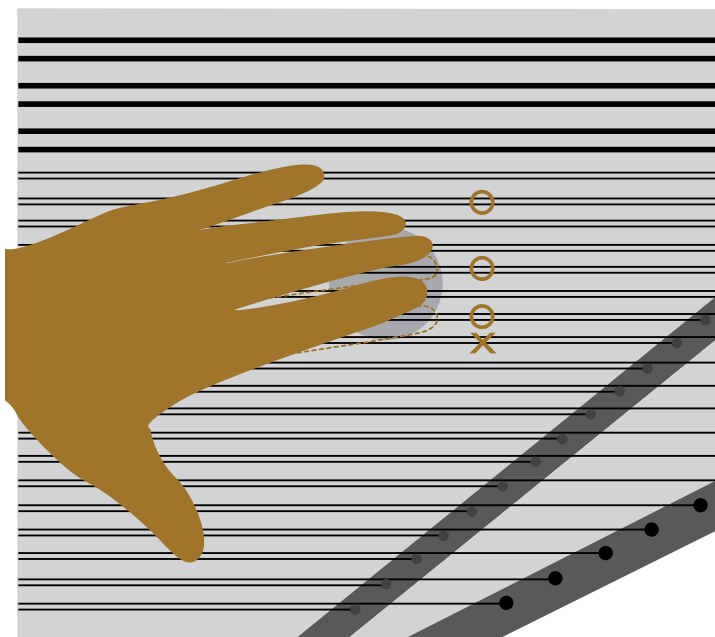
Nākamajā attēlā parādītas domi-nantes (D, Re mažora trīsskaņa) akor-da pirkstu pozīcijas. Akords veidojas, no tonikas pirkstu pozīcijas pārvieto-jot divus no spēlētāja tālākos pirkstus par vienu stīgu uz savu pusi. Kopā ar šo akordu tiek izmantots spēlētājam tuvākais bass.

1.2. att. Dominante (D)

Trešā pavadījuma akorda, subdominantes (S, Do mažora trīsskaņa) pozīcijas veidojas, no tonikas pirkstu pozīcijas pārvietojot divus spēlētājam tuvākos pirkstus par vienu stīgu prom no sevis. Kopā ar to tiek izmantots no spēlētāja tālākais bass.

Līdzīgi kā tonikas akordu, katru no šiem akordiem vispirms pastrinkšķini vienu pašu, lai pārliecinātos, vai visas stīgas ir labi piespiestas un neparādās liekas, nevajadzīgas skaņas. Pēc tam spēlē akordu kopā ar basu pēc 1. piemērā dotās shēmas.

1.3. att. Subdominante (S)

Akordu maiņa iesākumā var sagādāt grūtības. Tai jānotiek diezgan strauji, bez kavēšanās, lai neapturētu melodijas ritmisko plūdumu. Vispirms patrenējies mainīt akordus, strinkšķinot stīgas bez basa. Ieturi nesteidzīgu tempu. Sāc ar tonikas (T) akordu, nomaini uz dominanti (D) un tad atpakaļ. Tad tādā pašā veidā izspēlē tonikas – subdominantes – tonikas (T–S–T) secību. Joprojām uzmanīgi raugies, lai kreisās rokas pirksti atrastos iespējami paralēli stīgām un visas stīgas būtu piespiestas, t. i., akordi skanētu tīri! Visi aprakstītie vingrinājumi ir apkopoti 1. video piemērā.

Tagad ir laiks pāriet pie akordu secību spēlēšanas, mainot akordus un basus. Spēlē 1.2. piemērā dotās akordu secības gan polkas, gan valša ritmā (kā bija parādīts 1.1. piemērā), mainot akordus, kā parādīts shēmā. Katrs akordu apzīmējošais burts starp vertikālajām līnijām atbilst vienai taktij, skaitot uz divi polkas ritmā vai uz trīs valša ritmā. Katra labās rokas (mediatora) kustība – uz sevi pa basa stīgām vai no sevis pa akordu stīgām – šajā grāmatā tiks saukta par sitienu. Parasti šie sitieni sakrīt ar takstvēra ritmisko pulsāciju.

1.2. piemērs

A)

T T T T D utt.

B)

T T S T D

C)

T T S D utt. T

T S D T

1.2. piemēra "c" secībā, kur subdominantes akords mainās uz dominantu, visi četri akordu veidojošie pirksti vienlaicīgi jāpārvieto par vienu stīgu uz savu pusi. Šo akordu maiņu sākumā var patrenēties atsevišķi, bez basiēm, un tikai tad spēlēt visu secību. Tomēr, ja šī akordu secība vēl neizdodas bez aizķeršanās, pie tās pagaidām nav vajadzīgs īpaši kavēties. Arī ar vienkāršākām akordu secībām ir iespējams izspēlēt milzum daudz jauku melodiju.

Spēlē pavadījumu populārām tautas dziesmu melodijām, ko vari dungot pats vai lūgt, lai tās piespēlē kāds instrumenta spēlmanis.

*Necenties spēlēt pārāk ātri,
šobrīd svarīgāk ir panākt, lai akordu
maiņa notiek bez apstāšanās un visi basi
un akordi skanētu tīri.*

Rotaļu dziesma "Suņi zaķim pēdas dzina" tiek dziedāta ar daudziem teksta variantiem. Šeit pierakstītais teksts ir iecienīta mednieku galda dziesma.

1.3. piemērs

2/4 Su-ņi za-ķim | pē-das dzi-na | pur-vus me-žus | bra-dā jot. | Su-ņi za-ķim | pē-das dzi-na |

T T T T D D T T

pur - vus me - žus | bra - dā - jot. | Vau, vau, vau, vau, vau, vau, vau, vau, |

D D T D T

vau, vau, vau! | Pur - vus me - žus | bra - dā - jot. | Pur - vus me - žus | bra - dā - jot. ||

D D T D T

*Suņi zaķim pēdas dzina, purvus, mežus bradājot.
Vau, vau, vau-vau-vau. Vau, vau, vau-vau-vau.
Purvus, mežus bradājot, purvus, mežus bradājot.*

*Lai gan zaķis liču, loču, tomēr suņi panāk to.
Vau, vau, vau-vau-vau. Vau, vau, vau-vau-vau. Tomēr suņi
panāk to, tomēr suņi panāk to.*

Dziesmu piemēros pavadījums ir parādīts tikai tabulatūru formā. Cita praksē bieži izmantota metode ir rakstīt spēlējamos akordus tekstā virs attiecīgajām zilbēm, vietās kur notiek akorda maiņa.

Pavadījuma spēle ir izteiksmīgāka, ja melodijas frāžu (spēlējamos dziesmas pantiņu) nobeigumi tiek uzsvērti ar nedaudz spēcīgākiem un retākiem vai gluži otrādi – biežākiem sitieniem.

Tradicionālā kāzu dziesma “Kur tu teci, gailīti mans” bieži tiek dziedāta kā “suvenīrdziesma”, pārstāvējot latviešu kultūru. Arī kaimiņu zemēs ir zināmi tās folklorizējušies varianti.

1.4. piemērs

2/4 Kur tu te-ci, kur tu te-ci, gai-lī-ti mans? Kur tu te-ci, kur tu te-ci, gai-lī-ti mans?

T T D T

No rī-ti-ņa ag-ru-mā, no rī-ti-ņa ag-ru-mā.

S T D T

Kur tu teci, kur tu teci, gailīti mans, kur tu teci, kur tu teci, gailīti mans?
No rītiņa agrumā, no rītiņa agrumā.

Ciemā teku, ciemā teku meitas celt, ciemā teku, ciemā teku meitas celt!
No rītiņa agrumā, no rītiņa agrumā.

Ietecēju, ietecēju sētiņā, ietecēju, ietecēju sētiņā.
Trīs reizītes nodziedāj', trīs reizītes nodziedāj'.

QR 1.4
https://youtu.be/veoxzspUC_s

Romantiskā noskaņā bieži dziedātā dziesma “Nāk rudeniņš” spēlējama trīsdaļu metrā, lēnā tempā.

1.5. piemērs

Nāk ru - den - ti - ņis, būs bar - ga zie - ma, grib mū - su bā - le - liņš, lī - ga - vu ņem - t(i).

Nāk ru - den - ti - ņis, būs bar - ga zie - ma, grib mū - su bā - le - liņš, lī - ga - vu ņem - t(i).

Nāk rudentiņš, būs bargā ziema. Grib mūsu bāleliņš līgavu ņemt(i).

Ne tev ir mājas, ne tev ir lauki, kur liksi meiteni, pliku paņēmis?

Taisīšu laivu no oša koka, braukšu pie meitenes ik vakariņu.

Pārbraucu mājās, vaicā man māte, ko dara meitene svešajā malā?

Uguni kūra, sidrabu lēja, zilēja nākotni sev nezināmo.

QR 1.5
https://youtu.be/p_NHObGQkQ

Dziesma "Līgo laiva uz ūdeņa" spēlējama atšķirīgā ritmā. Pēc katra basa sitiena, ko spēlē virzienā uz sevi, seko trīs akordu sitieni, saglabājot labās rokas (mediatora) kustību prom no sevis, uz sevi un atkal prom.

1.6. piemērs

Lī - go lai - va uz ū - de - ņa, uz a - rā - ja mei - ti - ņām.

Lī - go lai - va uz ū - de - ņa, uz a - rā - ja mei - ti - ņām.

Līgo laiva uz ūdeņa, uz arāja meitiņām.

Līgo laiva uz ūdeņa, uz arāja meitiņām.

Arājam bij daiļas meitas, zēģelišu audējiņ's.

Viena vērpa, otra auda, trešā zīdu šķeterēj'.

Dod māmiņa to meitiņu, kura zīdu šķeterēj'.

Ja nedosi to meitiņu, es nomiršu žēlabās.

Kur jūs mani glabāsiet(i) žēlabās nomirušu?

Tās meitiņas dārziņā(i), zem rozīšu lapiņām.

QR1.6
<https://youtu.be/Xowj-CWvVOU>

Nākamā ir izcilā latviešu dziesminieka Alfrēda Vintera dziesma "Gaujas laivnieks", kas ir vienlīdz populāra arī Igaunijā. Šīs dziesmas pavadījumā ir akordu maiņa no subdominantes (S) uz dominanti (D), kurā vienlaicīgi jāpārceļ visi kreisās rokas pirksti.

QR 1.7
<https://youtu.be/2r0PzLSlZTs>

1.7. piemērs

6/8 Sniedz ro - ku da - ai - jā mei - ti - ņa nāc sē - ē - dies la - ai - vi - ņā, stalts laiv - nieks me - ei - ču

ai - ci - na un ro - ku pre - tī sniedz. Stalts Tās a - cis, tās a - cis es

aiz - mirst ne - spē - ju par zi - la - jām a - cīm es mū - žam do - mā - šu!

S D T D S D T

*Sniedz roku, daiļā meitiņa, nāc, sēdies laiviņā!
 Stalts laiv'nieks meiču aicina un roku pretī sniedz.
 Piedz.: Tās acis, tās acis es aizmirst nespēju,
 Par zilajām acīm es mūžam domāšu.*

*Pret straumi puisēns laivu griež,
 tam prieka pilna sirds.
 Kā spoža zvaigznes debēs, tā meičai acis mirdz.
 Piedz.*

*Pie krūts tam glaužas meitene un
 ķīlai skūpstu sniedz.
 Tai acis skumjas asaras, kas mīlu nenoliedz.
 Piedz.*

*Plūst Gaujas viļņi steidzīgi, tiem gadi līdzī steidz.
 Sirms kļuvis Gaujas laivnieks, tas sērot neizbeidz.
 Piedz.*

Ja esi muzikants ar pieredzi un jūti, kurā brīdī un kā dziesmā mainās akordi, jau ar pavisam nelielu treniņu būs pietiekami, lai piespēlētu cītaras pavadījumu, dziedot vai muzicējot ansamblī. Ja tas pagaidām nesokas, lūdz, lai kāds pieredzējis spēlmanis palīdz uzrakstīt piemērotas akordu secības. Šajā solī paredzētais mērķis ir pilnībā sasniegts, ja vari turpināt spēlēt pavadījumu, arī neskatoties uz pirkstiem.

Otrais solis. Mācāmies spēlēt melodijas.

*Vingrinājumi melodijas spēlei, roku sinhronizēšanai.
Šaura apjoma melodijas ar 2 akordiem.*

Caurspēlējamās cītaras spēlmanim ir jāieņem vienlaicīgi darboties trīs līmeņos – četri kreisās rokas pirksti veido un maina akordus, labā roka veido pavadījuma ritmu, bet kreisās rokas īkšķis ir atbildīgs par melodijas veidošanu. Tā kā melodijas ritms mūzikā parasti atšķiras no pavadījuma, ir svarīgi iemācīties “darbināt” kreisās rokas īkšķi neatkarīgi no pavadījuma akordu spēles. Turpmākajos soļos attīstīsim šo prasmi ar vienkāršiem vingrinājumiem. Lai pakāpeniski pierastu pie spēles sajūtām, iesākumā vari nelietot īkšķa mediatoru melodijas spēlei, tomēr nepieradušie pirksti drīz vien kļūs jutīgi un spēli nāksies pārtraukt. Spēlējot ar mediatoru, mainīsies gan instrumenta skaņa, gan sajūtas.

Pirmais vingrinājums palīdzēs saprast, kā, spēlējot melodiju, darbojas īkšķis un kā veidot sadarbību ar labo roku, kas spēlē pavadījuma ritmu. Šajā vingrinājumā pavadījumam lieto tikai tonikas (T) akordu ar attiecīgo basu. Spēlējot melodiju, spēlētāja uzmanība pilnībā pievēršas melodijas stīgām un basa–akorda maiņa jāieņemās veikt, neskatoties uz labo roku. Ja tas sagādā nepārvaramas grūtības, atgriezies pie grāmatās pirmajā solī aprakstītās pavadījuma spēlēšanas, nostiprinot instrumenta izjūtu. Sākotnējās grūtības var mēģināt pārvarēt, kustinot labo roku uz priekšu un atpakaļ tikai virs akorda stīgām un neizmantojot basu – līdzīgi kā spēlējot akordus 4/4 taktsmērā (1.6. piemērs). Tomēr arī šādā gadījumā centies basu pievienot, līdzko melodijas īkšķis sāk darboties bez aizķeršanās. Pievienotajā video piemērā tiek demonstrēti visi trīs vingrinājuma varianti pēc kārtas.

2.1. piemērs.

- Spēlē 2/4 pavadījumu bass–akords un vienlaicīgi 1. pakāpi reizē ar basu
- Spēlē 2/4 pavadījumu bass–akords un vienlaicīgi 1. pakāpi reizē ar basu un akordu
- Spēlē 2/4 pavadījumu bass–akords un vienlaicīgi 1. pakāpi 2 reizes biežāk nekā basu un akordu

A) B) C)

Spēlē šos vingrinājumus lēnā tempā. Tāpat kā iepriekšējā nodaļā, pievērs uzmanību, lai akorda skaņas skan tīri, lai katra no piespiestajām sīgām tiešām ir apklusināta. Līdzko sāks izdoties, maini melodijas skaņas ritmu no viena varianta uz otru vai arī izveido pats savus ritma variantus.

QR 2.1
<https://youtu.be/9imRDtTB2K8>

Nākamais vingrinājums vedīs vēl sprīdi tuvāk melodijas spēlei. Pavadijumu spēlē uz tonikas (T) akorda tāpat kā iepriekšējā vingrinājumā, bet tagad maini melodijas skaņu pirmo trīs pakāpju apjomā.

2.2. piemērs.

- Spēlē 2/4 pavadijumu bass–akords un vienlaicīgi 1.–2.–3. pakāpi reizē ar basu
- Spēlē 2/4 pavadijumu bass–akords un vienlaicīgi 1.–2.–3. pakāpi reizē ar basu un akordu
- Spēlē 2/4 pavadijumu bass–akords un vienlaicīgi 1.–2.–3. pakāpi 2 reizes biežāk nekā basu un akordu (dari to ļoti lēni).

A) B) C)

QR 2.2
<https://youtu.be/3-DfmWs2014>

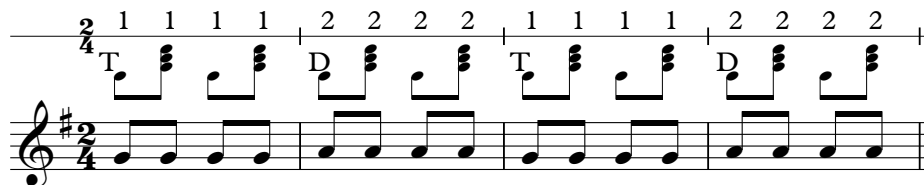

Trešo vingrinājumu šajā solī varētu nosaukt “melodijai līdzīgās skaņas”. Tagad kopā ar melodijas skaņas pakāpi mainīsies arī pavadijuma akords.

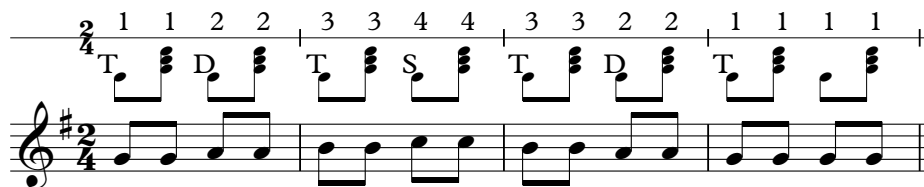

2.3. piemērs.

- a) Spēlē 2/4 pavadijumu un melodijas skaņas – 4 reizes pirmo pakāpi ar tonikas (T) basu–akordu pavadijumā un 4 reizes otro pakāpi ar dominantes (D) basu–akordu pavadijumā. Atkārto to vairākas (daudzas) reizes, saglabājot nemainīgu ritmu. Pēc tam maini melodijas skaņu un akordus biežāk – ik pēc divām skaņām.

- b) Spēlē 2/4 pavadijumu un melodijas skaņas, mainot visus trīs akordus: 4 reizes pirmo pakāpi ar toniku (T) pavadijumā, 4 reizes otro pakāpi ar dominanti (D), 4 reizes trešo pakāpi ar toniku un 4 reizes ceturto pakāpi ar subdominanti (S) pavadijumā. Turpini šo secību atgriezeniskā kārtībā – no ceturtais pakāpes uz leju – un atkārto to, saglabājot nemainīgu ritmu. Pēc tam spēlē to pašu vingrinājumu, mainot melodijas skaņu un akordus biežāk – ik pēc divām skaņām.

QR 2.3

https://youtu.be/Gkaq-HfDy_M

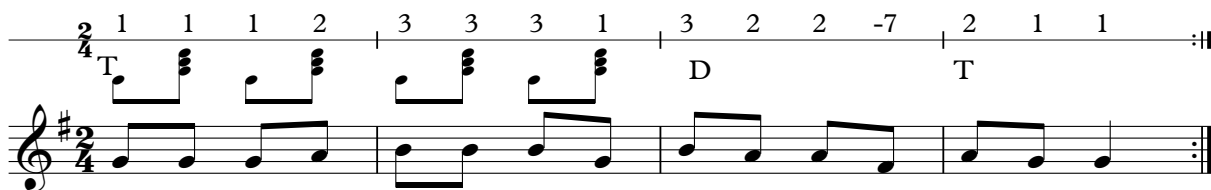
Neuztraucies, ja neizdodas pietiekami veikli apgūt un izspēlēt visus vingrinājumus vienā nodarbībā. Atgriezies pie šīs grāmatas pirmā soļa akordu spēles vingrinājumiem un otrā soļa pirmajiem vingrinājumiem, lai nostiprinātu apgūtās prasmes.

Pirmās melodijas, ko piedāvājam mācīties, ir pietiekami vienkāršas, lai neradītu īpašas grūtības, ja esi jau ticis galā ar iepriekšējiem vingrinājumiem. Iemācies divas labi zināmas latviešu šūpuļdziesmas, kuru melodijas ir ērtas arī instrumenta spēlei.

2.4. piemērs

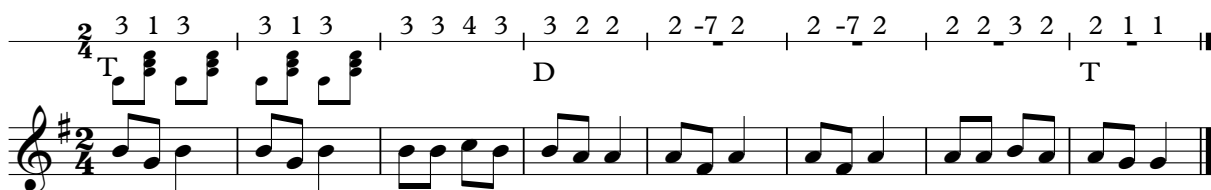

*Velc, pelīte, saldu miegu mazajam(i) bērniņam.
Savilkusi saldu miegu, guli pati pagalvī.*

QR 2.4
<https://youtu.be/ZOZq0-nNXQs>

2.5. piemērs

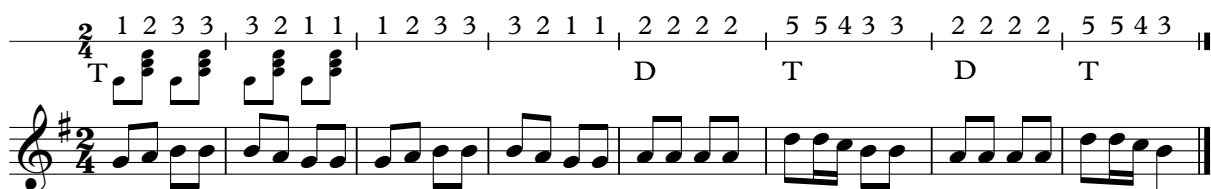
*Pele brauc, rati čīkst, ar to miega vezumiņ'.
Brauc, pelīte, nečīkstini, lai incītis neizdzird.
Pele brauc, rati čīkst, pilnu vez'mu miega ved.
Brauc, pelīte, mūsmājās, te ir mazi gulētāj'*

QR 2.5
<https://youtu.be/bBDsdXF9rb8>

“Dzīsmē” ir nosaukums tradicionālajām latgaliešu dejām –
dančiem – ar garāku dziedamu tekstu.

2.6. piemērs

*Dzīdat muoku, dancūt muoku, sīna pļauti namoucieju.
Būt' muociej'si sīna pļaut, sen būt' veira dabūjusi.
Lai pļauj sīnu, kam vaj'g sīna, man sīneņa navojag.
As izīšu tauteņpus ar visāmi teļeitēm.*

QR 2.6
<https://youtu.be/yEJvbXGE9QE>

Melodijas sākums atgādina iepriekš spēlētos vingrinājumus. Melodiju sāk mācīties pa daļām, vispirms iemācies spēlēt pirmās divas taktis. Dari to tik lēni, cik nepieciešams, lai savienotu melodijas skaņas ar pavadījuma basa un akordu sitieniem. Nākamajās divās taktīs šī pati frāze atkārtojas. Kad melodijas pirmā daļa – 4 taktis izdodas gana droši, tādā pašā veidā pa divām taktīm mācies melodijas otro daļu. Sākumā grūtības var sagādāt akordu maiņa, kā arī īsās skaņas (notis) 6. un 8. taktī. Ja nepieciešams, izspēlē šīs taktis atsevišķi.

Trešais solis. Spēlējam vienkāršas melodijas.

*Sekstas apjoma melodijas ar diviem pavadījuma akordiem.
Ritmiskas figūras pavadījumā.*

Iepriekšējā solī piedāvātās šūpuļdziesmu melodijas daudz neatšķīrās no vingrinājumiem. Protams, arī šīm dziesmām var būt itin labs pielietojums, tomēr tās diezin vai iederēsies nopietna skatuves muzikanta repertuārā. Turpmāk spēles apguvei tiks izmantotas tradicionālo dziesmu un deju melodijas, bet vingrinājumi tikai atsevišķās reizēs, lai apgūtu kādu tehniski grūtāku melodijas motīvu. Šajā solī spēlēšanai ir izraudzītas melodijas ar diviem – tonikas un dominantes – akordiem pavadījumā, lai pagaidām ļautu vairāk koncentrēties melodijas spēlei ar īkšķi.

Pirmā melodija, ko mācīsimies šajā solī, dziesma “Maza, maza ābelīte”, nāk no Kurzemes. Iesācējam šī populārā tautasdziesma liksies īpaši ērta, jo melodija sastāv no nedaudziem īsiem motīviem, kas vairākas reizes atkārtojas. Apgūsti melodiju pa daļām! Vispirms iemācies droši spēlēt pirmās četras taktis. Pēc tam atsevišķi spēlē tikai piedziedājumu. Kad abas melodijas daļas izdodas nospēlēt bez apstāšanās, spēlē dziesmu visā garumā.

Mācīšanās metodi – melodijas apgūšanu pa daļām – ieteicams izmantot, mācoties katru jaunu melodiju, vismaz tik ilgi, kamēr uzkrājas lielāka pieredze

3.1. piemērs. «Maza, maza ābelīte»

Maza maza ābelīte, ai-dai-dūdi-dā.

Pieci zelta āboliši, ai-dai-dūdi-dā.

Piedz.: Ai-dai-dūdi, oktā, oktā, ai-dai-dūdi, oktā, oktā, ai-dai-dūdi-dā.

QR 3.1

<https://youtu.be/323NQuissU8>

*Divus devu brālīšami, Trīs es pati paturēju.
Par to vienu zirgu pirk, Par to otru novadiņu.
Par to trešo es nopirk, Sev maizītes arājiņu.
Ja nav laba arājiņa, Lai stāv zeme atmatā.
Ja nav laba nēmējiņa, Lai stāv meita vaiņagā.*

Nākamā melodija, dziesma "Spīdēja saulīte" ir trīsdaļu metrā. Folkloras ansambļu dalībnieki parasti to dzied pavasara saulgriežu – Lieldienu laikā. Mācies melodiju pa daļām, līdzīgi kā iepriekšējo.

3.2. piemērs. «Spīdēja saulīte»

5 5 6 | 5 3 3 | 4 2 2 | 4 3 | 2 2 2 | 3 3 3 | 4 2 2 | 1. 4 3 | 2. 1 1

T T D T T D T D T

*Spīdēja saulīte upītes malā, (2x)
Tur mūsu māsiņas palagus velē. (2x)
Dancoja vālītes pa velētavu,
Rakstā, rakstā pa velētavu.*

QR 3.2
<https://youtu.be/vSJ7KNE8lkQ>

Kamēr spēlētāja roku darbības koordinācija nav attīstījusies līdz zināmam automātismam, grūtības sagādā ikviena vieta, kur melodijas ritms nesakrīt ar pavadījumu. Šādus melodijas motīvus vai atsevišķas taktis ieteicams patrenēties īpaši, kā atsevišķus vingrinājumus. Video paraugā šis vingrinājums ir parādīts pirms 3.2. piemēra melodijas.

3.2.a. piemērs.

5 5 6 | 5 3 3

T T T

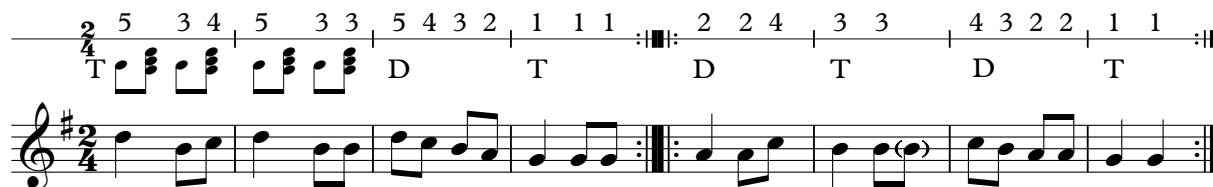

Dziesmas "Āzīti bucīti" melodijas īpatnība ir tā, ka garākās skaņas, kurām atbilst divi basa–akorda sitieni, mijas ar īsākajām – uz katru sitienu. Tāpat kā ikvienu citu melodiju, sāc to

mācīties nesteidzīgā tempā, kuru vēlāk vari paātrināt – kā pienākas jautrai bērnu dziesmiņai.

3.3. piemērs. «Āzīti bucīti»

Āzīti bucīti, kur liki bārdiņu? (2x)

Pārdevu krievam par iskaptiņu. (2x)

Kam to iskapti tev vajadzēja?

Man vajadzēja sieniņu pļaut.

Kam to sieniņu tev vajadzēja?

Man vajadzēja gotiņai dot.

Kam to gotiņu tev vajadzēja?

Man vajadzēja pieniņu slaukt.

Kam to pieniņu tev vajadzēja?

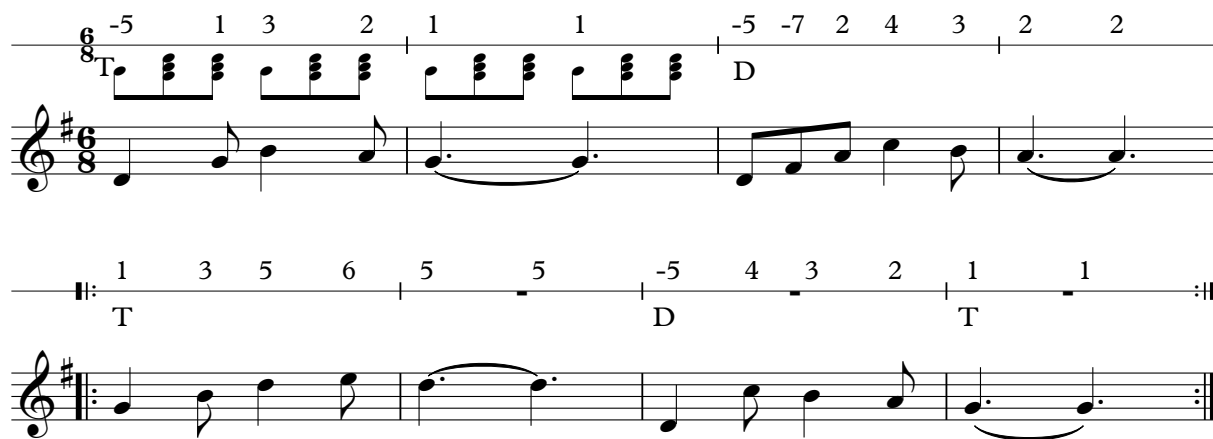
Man vajadzēja bērniņiem dot.

QR 3.3
<https://youtu.be/JFc8oWtebP0>

19. gadsimta beigu romantiskā ziņģe "Vēl tu rozēs plūc" ar rakstnieka un dramaturga Rūdolfā Blaumaņa tekstu labi iederēsies cītaras spēlmaņa repertuārā. Tā ir gan tehniski ērta, gan atbilstoša laikmetam, kad cītaras spēle bija visplašāk izplatīta. Tehniskā ziņā tā jau pieskarsies grāmatas piektā soļā tēmai – spēlei, izmantojot pavadījuma akorda skaņas.

3.4. piemērs. «Vēl tu rozēs plūc»

Vēl tu rozēs plūc nenotvīkdama,
Matos spraudi tās vēl bez nodoma.

QR 3.4
<https://youtu.be/Y4Jwqz4nISw>

*Vēl tu uzsmaidi visai pasaulei,
Vēl tu nezinu sava skaistuma.
Paies laiciņš īss un tu nosarksi,
Birzes maliņā ziedus meklējot.
Un tu plūksi tos vienam vienīgam,
Un tu smaidīsi vienam vienīgam.
Karsti slavēs viņš tavu skaistumu,
Bet es staigāšu kā pa rudeni.*

Melodijas sākšanās vai virzība līdz zemajai piektajai pakāpei (skaņa Re Sol mažorā, mūsu shēmās tiek apzīmēta ar -5) tradicionālajās melodijās ir sastopama visai bieži. Šo skaņu spēlē uz brīvās stīgas starp tonikas pozīcijā esošās kreisās rokas pirkstiem. Neatraujot pirkstus no stīgām, kreisās rokas plaukstu nedaudz pacel uz augšu un melodijas īkšķi virzi zem tās. Akordu veidojošie pirksti tajā laikā paliek uz stīgām un labā roka turpina spēlēt pavadījumu kā parasti.

Atšķirībā no vairuma līdz šim spēlēto melodiju, šajā dziesmā atsevišķi melodijas motīvi tiek spēlēti ar pārlecieniem, katru otro stīgu izlaižot. Jaunāku laiku melodijām – ziņģēm u. c. tas ir raksturīgi. Spēlējot vairāk šādu melodiju, ievērosi, ka pie noteiktiem akordiem šīs raksturīgās skaņu secības bieži vien atkārtojas, un vajadzīgo melodijas skaņu atrašana sagādās arvien mazāk grūtību.

Rokas stāvoklis spēlējot skaņas zem plaukstas

Ceturtais solis. Spēlējam dažādas melodijas.

Melodijas ar trīs pavadījuma akordiem.

Ceturtajā solī ir laiks ķerties pie melodijām, kuru pavadījumā izmantojami visi trīs akordi. Tagad būs jāsadala uzmanība starp melodijas un pavadījuma veidošanu. Lai atvieglotu šo uzdevumu, turpmāk, mācoties jaunu melodiju, centies vispirms izspēlēt to bez pavadījuma. Pārējos kreisās rokas pirkstus šajā laikā turi uz stīgām tonikas (T) pozīcijā, lai turpinātu nostiprināt sajūtu, kādā attālumā meklējama katra melodijas skaņa. Kad būs jauno melodiju iemācīties no galvas, varēsi pievērst vairāk uzmanības pavadījuma spēlei. Kad akordu veidošana un maiņa būs pietiekami ietrenēta, tā vairs neprasis īpašu uzmanību, bet pagaidām rūpīgi seko, vai ikreiz trāpi pa pareizajām basu un akordu stīgām!

Katru reizi mācoties jaunu melodiju, vairākas reizes izspēlē to bez pavadījuma, lai ātrāk iegaumētu skaņu secības un varētu koncentrēties uz pavadījumu.

Tradicionālās dejas – danča – melodija “Rozes aug” ir pierakstīta Kurzemē, bet arī citviet Latvijā ir sastopamas līdzīgas melodijas. Tā ir pietiekami vienkārša, lai ātri iemācītos melodiju un vairāk uzmanības varētu veltīt pavadījuma akordu spēlei. Sāc mācīties iespējami lēnā tempā, bet, kad akordu maiņa sāk izdoties bez aizķeršanās, tempu vari paātrināt līdz nesteidzīgai polkai. Tāpat kā līdz šim, mācies to pa daļām un tikai tad spēlē visā garumā.

4.1. piemērs. «Rozes aug»

*Rozes aug, rozes aug uz tām meitu galvām.
Ak, cik jauki izskatās, kad tās rozes ziedēt sāk!*

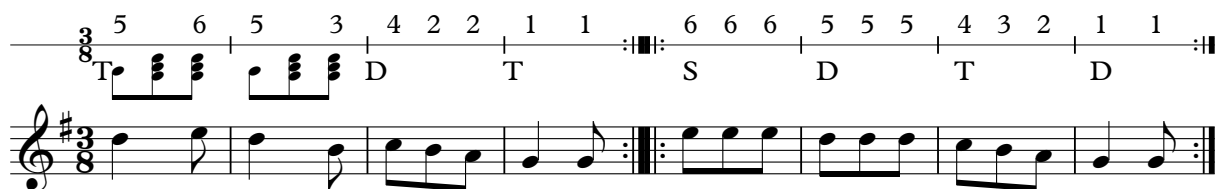
QR 4.1
<https://youtu.be/uDi5jii44es>

Lietuviešu danča "Pļāvu sienu" melodija un pats dancis pēdējo 30 gadu laikā Latvijā ir kļuvis ārkārtīgi populārs. Latviešu danču pratēji to labprāt dejo kā savējo.

4.2. piemērs. «Pļāvu sienu»

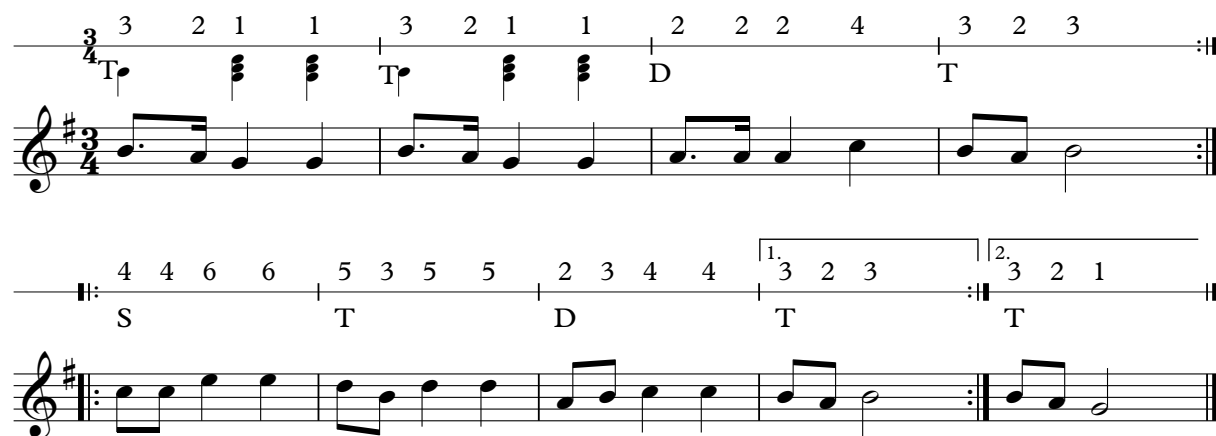
Pavadījuma harmoniskā uzbūve (akordu secība) ir tāda pati kā iepriekšējam dancim, un pat daži melodijas motīvi ir līdzīgi. Tikai pavadījums šoreiz ir spēlējams trīsdaļu metrā. Ja nepieciešams, atkārtoti valša ritma vingrinājumu, kas dots 3.2.a. piemērā.

QR 4.2
<https://youtu.be/wjoYSkNa2es>

Nākamo melodiju Latvijā daudzi atceras kopš bērnības ar tautas dziesmas tekstu "Maza, maza meitenīte tek pa ceļu dziedādam". Man labāk patīk dziesmas variants ar romantiskā dzejnieka Andreja Pumpura vārdiem.

4.3. piemērs. «Stāsti manim, Daugaviņa»

*Stāsti manim, Daugaviņa, Gauja, jel necieti klus;
Kur aug mana līgaviņa, vai tā drīz jau liela būs?*

Tradi-rallā, tradi-rallā, vai tā drīz jau liela būs. (2x)

*Daugav' balta putodama oša laivu vizina,
Meitiņ' laivā sēdēdama villainītes balina.
Gaujas malā dziļā lejā sarkanbaltas rozes zied,
Tur meitiņa koša sejā dziedādama cauri iet.*

QR 4.3
<https://youtu.be/XH0eF8oJCek>

*Brauc ar Dievu, daugaviete, oša laivā sēdēdam,
Pini kroņus, gaujmaliete, puķes klēpī nēsādam!
Man pašami Laimes māte ligaviņu audzina,
Lauku māte, Meža māte tai pūriņu darina.*

Melodija ir visai ērta spēlēšanai uz caurspēlējāmās cītaras, vienīgi, spēlējot pirmās divas skaņas – punktētās notis – pirmās un trešās takts sākumā, jāuzmanās, lai labā roka saglabā precīzu bass-akords-akords ritmu un “neaizietu” līdz melodijas ritmam. Ja šī vieta sagādā grūtības, iesaku lēnā tempā atkārtot tikai 1. un 2. takti kā vingrinājumu.

Ceturtā soļa pēdējā melodija ir četrpāru jeb krusta deja no suitu novada. Deja šobrīd zināma ar tās publicētāju Rinkas un Oša doto nosaukumu “Alsuņģietis”. Kaut gan caurspēlējāmā cītara nav spēlēta Kurzemē, melodija šim instrumentam ir kā radīta.

4.4. piemērs. «Alsuņģietis»

Atbilstošāks dejas oriģinālajam izpildījumam ir šāds otrās daļas variants. Mēģini apgūt arī to. Praktiski muzicējot, abus variantus var mainīt kā ritmiskās variācijas.

QR 4.4
<https://youtu.be/IMpAesgthCg>

4.4.a. piemērs.

Piektais solis. Spēlējam plašas melodijas I.*Spēle apakšējā reģistrā uz akorda skaņām.*

Jau trešā soļa noslēdzošajā gabalā saskārāties ar spēles paņēmieni kad skaņu – piekto pakāpi apakšējā oktāvā – spēlē zem plaukstas, starp akordu veidojošajiem pirkstiem. Šajā nodaļā iekļauti vēl daži melodiju paraugi, kuros izmantoto minēto paņēmieni. Tāda pozīcija var veidoties gan ar tonikas, gan dominantes akordu pavadījumā. Apakšējās oktāvas piekto pakāpi (-5. pakāpe shēmā) spēlē uz brīvās stīgas starp kreisās rokas 2. un 3. pirkstu. Plaukstu nedaudz paceļ uz augšu un melodijas ikšķi virza zem tās līdz vajadzīgajai stīgai. Akordu veidojošie pirksti tajā laikā paliek uz stīgām un labā roka turpina spēlēt pavadījumu kā parasti. Tā kā plaukstas aizsegtā stīga praktiski nav redzama, spēlmanim ir jāietrenē attāluma izjūta, lai ikreiz droši trāpītu pa vajadzīgo stīgu.

“Aiz ezera melni meži” ir tradicionāla kāzu valša melodija, kas parasti ir arī veco Ziemeļlatgales cītaru spēlmaņu reperuārā.

5.1. piemērs. «Aiz ezera melni meži»

Aiz azara malni meži, Bolti zīdeni zīdiej',
 Puorceļ mani, buoleleni, Lai es veju vaiņuceņ'. (2x)
 Zīd rūženis, maganenis, Maņ pādejuo vasareņ',
 Maņ pādejū vasareņu Golvā rūžu vaiņuceņš. (2x)
 Zīdi, zīdi, uoru pļova, Es jau vaira nazīdieš',
 Muni zīdeni nūbyra Tautu golda galeņā. (2x)

QR 5.1
https://youtu.be/5aa_AMILsBA

“Gailīts saka vistiņai” ir danča melodija, kas pazīstama gan Latvijā, gan kaimiņu zemēs. Kurzemes līvu krastā tā tikusi dziedāta arī ar citiem teksta variantiem.

5.2. piemērs. «Gailīts saka vistiņai»

*Gailīt's saka vistiņai – kur šo nakti gulēsim?
Īsas kājas, dziļš sniedziņš, tālu salmu gubentiņš.*

QR 5.2
<https://youtu.be/gv-2olu4Rs0>

Arī ziņģe “Māmiņ, mīļo māmiņ” ir zināma un iemīļota visā Latvijā. Šai melodijai ir tikai divi akordi pavadījumā. Toties, ja apakšējā piektā pakāpe gabala sākumā parasti nesagādā nekādu aizķeršanos, dziesmas septītajā taktī ir gana veikli jāpagūst no trešās pakāpes pārlekt uz apakšējo piekto un tūlīt atgriezties atpakaļ.

*Spēlējot plašāka apjoma melodijas,
sevišķi melodijai virzoties uz augšu,
allaž raugies, lai arī labā roka neseko
līdzī uz augšu un nesāk skanēt akordiem
nepiederošas skaņas.*

5.3. piemērs. «Māmiņ, mīļo māmiņ»

*Māmiņ, mīļo māmiņ, ļauj man pastaigāt
Tikai īsu brīdi Klusā Gaujmalā! (2x)*

*Meitiņ, mīļo meitiņ, Viena tu nevari iet.
Tev ir jāņem līdzī Mazā māsiņa. (2x)*

QR 5.3

<https://youtu.be/zWSFFgEo6UM>

*Māmiņ, mīļo māmiņ, Māsiņa nevar nākt līdz –
Noplūks visas puķes, Kas dzied Gaujmalā. (2x)*

*Meitiņ, mīļo meitiņ, Viena tu nevari iet,
Tev ir jāņem līdzī Mazais brālītis. (2x)
Māmiņ, mīļo māmiņ, Brālītis nevar nākt līdz –
Iztraucēs viņš putnus, Kas dzied Gaujmalā. (2x)*

*Meitiņ, mīļo meitiņ, Viena tu nevari iet,
Tev ir jāņem līdzī Gaujas laivinieks. (2x)*

*Māmiņ, mīļo māmiņ, Laivinieks līdzī var nākt,
Netraucēs viņš putnus, Neplūks puķītes. (2x)*

Līdzās visiem jau apgūtajiem spēles paņēmieniem, šajā dziesmā vajadzētu pievienot vēl kādu, tieši caurspēljamās cītaras spēlei raksturīgu stila elementu. Līdzīgi daudziem strinkšķināmajiem instrumentiem, kuru skaņa spēcīgi skan tās uzsākšanas mirklī, bet vēlāk strauji gaist (piem., mandolīnas, cimboles), ikviena garāka skaņa parasti tiek sadalīta īsākās vienībās. Dziesmā "Māmiņ, mīļo māmiņ" to vēlams darīt ar garajām skaņām frāžu nobeigumos. Viens no iespējamiem variantiem parādīts sekojošajā piemērā. Turpmāko nodaļu nošu pierakstos šis paņēmiens īpaši netiks atzīmēts, bet piemērotajās vietās vari to iespēlēt pats. Arī pievienotajos video paraugos atsevišķās vietās garās skaņas spēlmaņi dalīs īsākās vienībās, pat ja notīs tas nav norādīts.

5.3.a. piemērs

Piektā soļa noslēdzošais gabals var izrādīties diezgan grūts uzdevums. Tajā ir izmantojama gan spēle zem akordu veidojošajiem pirkstiem, gan plaši lēcieni, gan melodijas virzība pa akorda skaņām.

Dziesmu "Es vēlos mājās pārnākt" dziedājuši kara ceļos un Sibīrijas ieslodzījumu vietās izdzītie latvieši un igauņi. Kāds var būt arī piespēlējis cītaru.

5.4. piemērs. «Es vēlos mājās pārnākt»

The musical notation consists of two parts. The top part is a guitar tablature for a 6-string guitar in standard tuning. It shows fret numbers (e.g., -5, 1, 2, 1, -7, 1, -5, -5, 2, 2, 2, 5, 4, 3, 3, -5) and fingerings (e.g., T, D, T, D, T, D, T). The bottom part is a melody line in treble clef, key of D major (one sharp), 8/8 time. It features a series of eighth and quarter notes, with some measures containing triplets or slurs.

*Es vēlos mājās pārnākt,
Kad ābeles ziedos plauks,
Un balti rožainām pārslām
Būs piesēts dārzs un lauks.*

*Es vēlos mājās pārnākt,
Kad vārpas sāks nodzeltēt,
Un druvās zeltainus graudus
Uz citu vasaru sēt.*

*Es vēlos mājās pārnākt,
Sev līgavu izraudzīt,
Zem Latvijas šalcošiem bērziem
Ar viņu gredzenus mīt.*

*Es vēlos mājās pārnākt,
Kad Latvija brīva kļūs.
Tad baltās dzimtenes smiltīs
Man salda atdusa būs.*

Ja mācoties šķiet, ka pagaidām nespēj dziesmu nospēlēt pietiekami eleganti, tas tomēr netraucēs pāriet pie grāmatas nākamā soļa.

QR 5.4
<https://youtu.be/P0cFSUq5G58>

*levēro, ka video piemērā izmantota
atšķirīga labās rokas kustība – pirmais
akorda sitiens turpina basa sitiena kustību
pret spēlētāju. Iesācējam šāda kustība
liksies komplicētāka, bet, ilgstoši spēlējot,
tā mazāk nogurdina roku.*

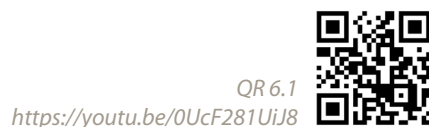
Sestais solis. Mainām ritmus.*Piemēri salikta, jaukta un mainīga taktsmēra melodiju pavadījuma spēlei.*

Līdz šim pavadījuma spēlei tika izmantotas visvienkāršākās ritma figūras, kur katram basa sitienam sekoja viens akords divdaļu taktsmērā vai divi trīsdaļu taktsmērā. Augot spēles meistarībai, kad visa uzmanība vairs nav jāvelta, lai trāpītu pa vajadzīgajām stīgām un bez aizkavēšanās nomainītu akordus, varam pievērsties sarežģītākiem ritmiem. Ar pavadījuma ritmu, kur vienam basa sitienam seko trīs akorda sitieni, sastapāties jau grāmatas pirmajā solī, mācoties spēlēt pavadījumu dziesmai 4/4 taktsmērā (1.6. piemērs). Iemācies spēlēt šo pavadījuma ritmu reizē ar melodijas spēli. Tam noderēs dziesminieka Alfrēda Vintera folklorizējušās dziesmas "Agrāk un tagad" melodija.

6.1. piemērs. «Agrāk un tagad»

Pavadījuma shēma ir norādīta zem tabulatūras ciparu rindas. Spēlē basu ar rokas (mediatora) kustību uz sevi, bet trīs akordu sitienus secīgi ar kustību prom no sevis, atpakaļ un atkal prom.

Šādu pavadījuma figūru pēc patikas vari iespēlēt arī 2/4 (polkas) melodijās, kur tas šķiet iederīgi.

Nākamā melodija ir tautas dziesma no Zemgales, kas bieži tiek dziedāta tradicionālo kāzu norisē. Šis ir viens piemērs, kā veidot pavadījumu mainīgā 3/4 un 4/4 taktsmērā. Viegli izspēlējamā melodija un divu akordu pavadījums ļaus pilnībā koncentrēties un izbaudīt plūstošās pavadījuma akordu un basu maiņas.

6.2. piemērs. «Čučī, guli, līgaviņa»

3/4 1 1 2 3 1 2 2 3 4 2 5 5 6 5 4 4/4 3 1 3 5 3 3/4

3/4 2 2 3 4 2 1 1 2 3 1 2 2 3 4 2 4/4 1 -7 1

QR 6.2

<https://youtu.be/zXrq8U7Re6c>

Šajā pavisam nelielajā nodaļā pievērsām uzmanību atšķirīgu, sarežģītāku ritmu veidošanas iespējām. Attīstot spēles iemaņas, pieredzi un pārliecību, turpmāk līdzīgā veidā vari papildināt ikvienu piemērotu melodiju, to skaitā arī iepriekšējos soļos apgūtās.

Septītais solis. Spēlējam plašas melodijas II.

Spēle apakšējā reģistrā ar nepilnu pavadījuma akordu, noceļot kreisās rokas pirkstus.

Melodijās, kas virzās uz leju no pamata oktāvas, protams, ir sastopama ne vien piektā pakāpe, ko spēlē starp akordu veidojošajiem pirkstiem, bet arī pakāpes, kuras neieilpst pavadījuma akordā. Tās var izspēlēt, vajadzīgajā brīdī noceļot akordu veidojošos pirkstus no stīgām. Lai sāktu apgūt šo tehniku, mums noderēs vienkāršā tradicionālās dejas – danča “Ai, ai, tēvabrāli” melodija.

7.1. piemērs. «Ai, ai, tēvabrāli»

Otrajā taktī tonikas (T) pozīcijā uzliktās kreisās rokas pirmo pirkstu (rādītājpirkstu) pacel no stīgas un spēlē ar ikšķi skaņu secību 1., -6., -5. pakāpe. Pavadījuma akordu šajā brīdī spēlē tikai uz divām apakšējām stīgām. Tūlīt pēc sestās pakāpes (skaņas Mi Sol mažorā) nospēlēšanas rādītājpirksts atgriežas iepriekšējā vietā un pavadījuma akords atkal tiek spēlēts pilnā apjomā. Spēlē melodijas pirmās divas taktis kā vingrinājumu tik ilgi, kamēr pieradīsi pie jaunā paņēmiena!

Karavīru dziesma “Aizjāja latvietis” sākas ar dominantes (D) akordu un piekto pakāpi, ko spēlē zem plaukstas. Otrās takts sākumā pirmo pirkstu pacel uz augšu un spēlē skaņu secību no -5. līdz 1. pakāpei. Paceltais pirksts atgriežas vietā tūlīt pēc attiecīgās skaņas – sestās pakāpes – nospēlēšanas, tomēr bez pārlietu lielas steigas. Svarīgāk ir saglabāt stabilu melodijas ritmu. Pavadījuma akords rokas pozīcijā ar paceltu pirkstu tiek spēlēts tikai uz divām apakšējām stīgām.

Arī šajā mācību līmenī sarežģītākas melodijas ieteicams mācīties pa daļām, īpaši pakavējoties pie tehniski grūtākām vietām.

Arī šīs dziesmas pirmās divas taktis ieteicams izspēlēt vairākas reizes kā vingrinājumu. Tikai pēc tam mācies spēlēt visu melodiju, kurā tāda pati skaņu secība atkārtojas vēl divas reizes.

7.2. piemērs. «Aizjāja latvietis»

2/4 -5 -5 -5 -5 -6 -7 1 1 3 5 4 3 2 -5 -5 -5 -6 -7 1 1 1 1 1
D T D T

4 4 5 6 5 4 3 1 3 5 4 3 2 -5 -5 -5 -6 -7 1 3 1 1 1 1
S T D T

QR 7.2

<https://youtu.be/24OcKGJxXOk>

Spēle, nocēlot pirkstus, izmantojama, lai nospēlētu tautā iemīļoto "Latgaliešu kāzu polku". Šī melodija Latgalē bieži dzirdama ne vien kāzās, bet arī dažādos citos saviesīgos pasākumos.

7.3. piemērs. «Jau mani vad»

2/4 4 4 4 4 3 2 3 3 3 3 2 1 2 1 -7 -6 -5 -6 -7 1 3 2 1
S T D T

4 4 5 6 5 4 3 4 5 4 3 2 1 -7 -6 -7 1 3 2 1
S T D T

QR 7.3

<https://youtu.be/9yfl4y0tbU8>

Zidieja pučēites, Zidieja rūzeites,
Muna skaisto jauneiba Nazīdies vairs.

*Piedz.: Jau mani vad, Jau mani vad,
Jau muna jauneiba Kyuliņus mat.*

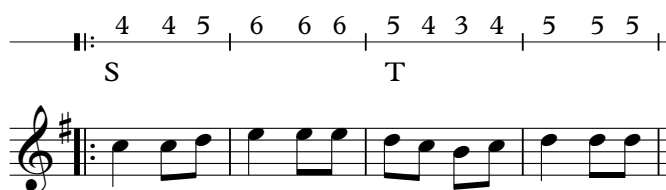
*Ai, zaļo egleite, Kam nazaļovi,
Ai, jauno meitiņa, Kam naļustie?*
Piedz.:

*Atgrīzīs, atgrīzīs, Vieļ vīnu reizeiti,
Muna skaisto jauneiba, Man tevis žāļ.*
Piedz.:

Melodija sākas ar subdominantes (S) akordu pavadījumā, kas senākas cilmes polkām nav neparasti. Melodijas septītajā taktī, pavadījumam pēc nepilna dominantes (D) akorda atgriežoties uz toniku (T), ieteicams vispirms nolaist atpakaļ pacelto rādītājpirkstu un tikai pēc tam pārvietot trešo un ceturto pirkstu. Atgriešanās ierastā pozīcijā ļaus justies drošāk un nekļūdīties, veicot akordu maiņu. Līdzīgi rīkojies melodijas otrajā daļā, dziesmas piedziedājumā, kur atkārtotās līdzīga skaņu secība.

Atbilstoši caurspēlējamās cītaras tradicionālajam spēles stilam, garās skaņas 8., 10., 12. un 16. taktī var sadalīt īsākās ritma vienībās, piemēram šādi:

7.3.a. piemērs

7.4. piemērs. «Debess tumša, mākoņaina»

6 8 -3 -4 -5 -5 -5 1 2 9 3 3 3 3 6 5 4 3 3 2 1 -6 -6 S

-6 1 1 1 1 -7 -6 -6 -5 -5 -5 -5 -7 -6 -5 -7 -6 -7 T D

1 1 -3 -4 -5 1 3 2 1 1 1s T T D T

Debess tumša, mākoņaina,
Jūra vētrās dauzīta;
Tā caur viļņiem, bangām cīnās
Mana dzīves laiviņa.

Visur tumsa, visur briesmas,
Tikai tālu rietumos
Atspīd manā bēdu naktī
Zvaigzne viena vienīgā.

Vai šī zvaigzne mani briesmās,
Mani nāvē vilina?
Jeb vai tumsā ceļu rāda,
Kurp man laiva griežama?

Jeb vai viņa manim stāsta,
Kā aiz mākoņiem vēl spīd
Laimes saule spoža, balta,
Tu to zini, spulgacīt!

QR 7.4
<https://youtu.be/NAjkSSPQnmk>

Astotais solis. Spēlējam meistarīgi.*Spēle, mainot paralēlos (S – D) akordus.*

Ja esi mēģinājis bez grāmatā dotajiem gabaliem iemācīties arī kādu paša izvēlētu melodiju, iespējams, jau būsi saskāries ar pavadījuma akordu secību, kurā jāpāriet no dominantes (D) uz subdominantes (S) akordu vai otrādi, pārvietojot vienlaicīgi visus kreisās rokas pirkstus. Vienu šādu piemēru aplūkojām grāmatas pirmajā solī, mācoties spēlēt pavadījumu dziesmām (1.7. piemērs). Daudz sarežģītāk ir šo darbību veikt vienlaicīgi ar melodijas spēli. Tas prasa no spēlmaņa pietiekami labi sajūst instrumentu, un tieši tādēļ esam atlikuši šī paņēmiena apguvi līdz grāmatas noslēdzošajai nodaļai.

Kā pirmo iemācies Daugavas plostnieku dziesmu, kas padomju laikos bija kļuvusi par daudzu darba kolektīvu oficiālo himnu.

8.1. piemērs. «Visi prasa, kas tie tādi»

*Visi prasa, kas tie tādi,
Kas tie tādi malači? |3x
Tie ir Daugav's plostinieki
Strauju airu vilcēji |3x*

QR 8.1
https://youtu.be/5ONA_MeJuPs

Lai akordu maiņa, pārvietojot visus pirkstus, izdotos droši un precīzi, ir vēlams atrast kādu stabilu pieturēšanās punktu.

Tam izmantojama stīga, uz kuras tūlīt pēc akordu maiņas spēlē nākamo melodijas skaņu. Šajā melodijā tā ir ceturtās takts pirmā skaņa, -7. pakāpe (Fadiēz nošu pierakstā). Mirkli, kad jau ir nospēlēta iepriekšējā skaņa (1. pakāpe Sol) un ikšķis vai ikšķa mediators jau ir pieskāries nākamajai stīgai, pārvieto akordu veidojošos pirkstus par vienu stīgu uz savu pusi – dominantes (D) pozīcijā, droši atbalstoties ar ikšķi pret melodijas stīgu. Tikai pēc tam spēlē attiecīgo melodijas skaņu un basu.

Nākamajā melodijā akordu maiņa no subdominantes (S) uz dominanti (D) veicama abās melodijas daļās. Pirmajā reizē – otrās takts beigās, kad pirksti vēl atrodas subdominantes (S) akorda pozīcijā, pieliec ikšķi pie stīgas -5. pakāpes pozīcijā, kas ir nākamā melodijas skaņa. Pēc tam pārceļ akordu veidojošos pirkstus dominantes (D) akorda pozīcijā, atstājot ikšķi starp pirkstiem, lai turpinātu spēlēt melodiju. Otrajā melodijas daļā – septītās takts sākumā ikšķi pie augšējās 5. pozīcijas (Re) stīgas pieliec nedaudz pirms skaņas veidošanas, tad pārceļ akordu veidojošos pirkstus un turpini melodiju. Protams, tas viss jāpaveic, neizjaucot melodijas ritmu. Pacietīgi trenējoties, arī šīs darbības kļūst automātiskas un īpašu uzmanību vairs neprasa.

“Atašienes suseklis” ir visai straujš dancis, ko parasti dejo tradicionālo deju pasākumu sākumā dalībnieku iesaistīšanai.

8.2. piemērs. «Atašienes suseklis»

Nākamā melodija ir populāra galda dziesma ar humoristiskiem tekstiem, kurus katrs dziedātājs var papildināt pēc vēlēšanās, un visiem zināmu refrēnu – “Tik dēļ jums, daiļās dāmas, dēļ jums”. Šeit veicama pāreja no dominantes (D) uz subdominantes (S) akordu, pārvietojot pirkstus prom no spēlētāja, kamēr melodija virzās uz pretējo pusi. Šajā gadījumā ir īpaši svarīgi laikus notvert īsto stīgu (4. pakāpe Do 5. takts sākumā), uz kuras balstīties akorda maiņas brīdī.

QR 8.2

<https://youtu.be/VV2e9ON3-QM>

8.3. piemērs. «Tik dēļ jums, daiļās dāmas, dēļ jums»

4 1 3 | 5 5 5 5 5 1 3 | 5 5 5 5 5 1 3 | 5 4 3 5 4 3 | 2 2 3 |

T D

4 4 4 5 6 5 4 | 3 1 1 3 5 4 3 | 2 2 3 4 3 2 | 1

S T D T

Kapteins sauc no kajītes:

„Stūrman, neķer mailītes!”

Piedz. Tik dēļ jums, daiļās dāmas, dēļ jums.

QR 8.3

<https://youtu.be/RUW9wWg7p8w>

Lai gan stūrman's stūri tur,

Kuģīts nogrimst - ļur-ļur-ļur.

Kuģīts nosēžas uz grunts,

Kapteins's splauj un saka: „Štrunts!”

Tas vēl tiešām nav nekas,

Notiek lietas trakākas.

Saimnieks bulli pārdevis,

Visu naudu nodzēris.

Flirtē, uzdzīvo kā traks,

Paliek viņš pavisam švaks.

Šodien gaviļē un smeļ,

Rīt uz ambulanci skrej.

Tas vēl tiešām nav nekas,

Notiek lietas trakākas.

“Līgodama upe nesa” ir tradicionāla dziesma, kas neredzi pavadā kāzu rituāla svarīgāko norisi – mičošanu. Šajā melodijā pavadījuma akordi pāriet gan no subdominantes (S) uz dominanti (D), gan pretējā virzienā, tomēr, izmantojot iepriekš aprakstīto tehniku, akordu maiņai nevajadzētu sagādāt grūtības.

8.4. piemērs. «Līgodama upe nesa»

3 3 3 2 1 3 2 2 -5 1 2 3 4 5 6 5 5 4

8 T D T S D

3 3 3 2 1 3 2 2 3 4 5 3 2 1 2 -7 1

T D S T D T

*Līgodama upe nesa
Zaļu ziedu vainadziņu
Līgodamas tautas veda,
Vainadziņa vijējiņu.*

*Strauta malā ganīdama,
Strautā metu vainadziņu.
Lai vizina strauta vilņi,
Ne nelietis tautudēls*

QR 8.4
<https://youtu.be/yTb9P0lFD38>

Te noslēdzas pēdējā nodaļa šajā grāmatā, kas, cerams, nepaliks pēdējais solis tavā spēles prasmes attīstībā. Gūsti prieku par instrumenta dzidro, savdabīgo skanējumu, gandarījumu par to, ka ir izdevies apgūt šo visai piņķerīgo spēles tehniku, un lepnumu, ka ar savu ieguldījumu palīdzēsi saglabāt vienu no savdabīgākajām latviešu instrumentu spēles tradīcijām!

Pārbaudi apgūtās prasmes un spēles tehniskos paņēmienus, spēlējot tautā iemīļoto Franča Abta melodiju, kurai latviešu tekstu devis rakstnieks un politiskais darbinieks Andrievs Niedra.

8.5. piemērs. «Dažu skaistu ziedu»

3/4 -5 -5 | 1 -7 -6 | -5 -3 | -4 -4 | -6 -5 | -4 -3 | -3

T S T S T

1 1 | 3 2 1 | 1 -6 | -5 1 | -7 2 | 1 1

T S T D T

*Dažu skaistu ziedu Gaujā kaisiju,
Lai tie manai mīļai nestu sveicienu.*

*Pats uz Gaujas krasta dziesmu dziedāju,
Dziedāju par laimi un par līgavu.*

*Sen jau aizmirsusies man šī dziesmiņa,
Sen jau mana mīļā citam līgava.*

*Bet, kad Gaujas līčos atkal ievas zied,
es uz veco vietu allaž mēdzu iet.*

*Un kā senāk ziedus Gaujā kaisu es,
Nevaicādams, kurp lai viņi viņus nes.*

Ilmārs Pumpurs

CAURSPĒLĒJAMĀS CĪTARAS SPĒLE

Redaktore: Velga Polinska

Maketētēja: Sandra Lipska

Fotogrāfe: Arita Strode-Kļaviņa

Videooperators: Andris Priedītis

Mūzikas piemēru ieskaņošanā piedalījās Valters Reiznieks

Mācību materiāli pieejami bez maksas biedrības mājaslapā: www.muzikanti.lv

Materiāla vai tā fragmentu pārpublicēšana vai jebkāda cita izmantošana bez saskaņošanas ar autoru nav atļauta.

© Skaņumāja, 2018

© Ilmārs Pumpurs, 2018

Jūsu vērtējumam un praktiskai lietošanai tiek nodota biedrības "Skaņumāja" izlolota un programmas Erasmus+ atbalstīta Baltijas reģiona tradicionālo mūzikas instrumentu spēles mācību grāmatu sērija, kas izveidota, sadarbojoties tautas mūzikas spēlmaņiem un skolotājiem no biedrībām "Skaņumāja" (Latvija), "Virbel" (Igaunija) un Utenos TKC (Lietuva). Veidojot šo projektu, mūsu mērķis bija palīdzēt saglabāt reģionam raksturīgo instrumentu spēli un popularizēt efektīvas, tradicionālo spēles tehniku apguvei īpaši veidotas mācību metodes. Mācību līdzekļus var lietot personas bez iepriekšējām mūzikas zināšanām, un e-grāmatas formā tie ir pieejami visplašākajam interesentu lokam.*

Līdzfinansē
Eiropas Savienības
Erasmus+ programma

* Projekts "Transfers of the traditional instrument play training methodology's good practices" (2016-1-LV01-KA204-022669)